

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Darja Medić

Humanitarni imperializem:
Človekove pravice – krinka vojaških posegov 21. stoletja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Darja Medić

Mentor: doc. dr. Žiga Vodovnik

Humanitarni imperializem:
Človekove pravice – krinka vojaških posegov 21. stoletja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

ZAHVALA

Hvala mentorju za njegov čas in konstruktivno kritiko.

Hvala mami in očetu za potrpežljivost.

Hvala Žuži za navdušenje.

Hvala Sanji za indijske oreščke.

HUMANITARNI IMPERIALIZEM: ČLOVEKOVE PRAVICE – KRINKA VOJAŠKIH POSEGOV 21. STOLETJA

Z ustanovitvijo Združenih narodov se je prvič v zgodovini mednarodno sprejelo univerzalne človekove pravice. Ustanovna listina ZN kategorično zavrača uporabo sile med državami, vendar ob grobem in obsežnem kršenju človekovih pravic Varnostni svet ZN lahko državi ali skupini držav avtorizira intervencijo. Človekove pravice so tako postale edina pot do legalnega poseganja v suverenost države. Močne države so s konceptom humanitarne intervencije prepoznale možnost nadaljnjega poseganja v suverenost države. Vpeljevanje demokracije je postalo nujno potrebno, saj se s tem liberalizira državo, da se lahko človekove pravice izvajajo v polnem obsegu, hkrati pa to pomeni tudi odpiranje trga navzven. Koncept humanitarne intervencije smo proučili na primeru Kosova, kjer smo lahko ugotovili, da ni šlo zgolj za kršenje človekovih pravic. Pri tej intervenciji je evidentno, da je geografska lega današnjega Kosova odigrala pomembno vlogo, saj je sedaj odlično izhodišče za NATO-vo vojaško bazo, naravna bogastva pa razlog za investiranje.

Ključne besede: človekove pravice, demokracija, humanitarna intervencija, suverenost

HUMANITARIAN IMPERIALISM: HUMAN RIGHTS – DISGUISE FOR MILITARY ACTIONS OF THE 21th CENTURY

With UN founding it happened for the first time in the history that international community accepted universal human rights. Charter of the UN categorically denies the use of force among countries but such use is still allowed under certain terms and with the authorisation of UN's Security Council. Thus human rights are now the only legal way for an intervention in a sovereign country. Powerfull states have recognized the possibility for further intervention in a sovereign country trough the concept of humanitarian intervention. Importing democracy becomes necessary because it liberalises the country in order for human rights to be exercised in full extent, and at the same time it provides an economy open to foreign investments . We have studied the humanitarian intervention concept on the case of Kosovo where we concluded that there was more to the case than only violation of human rights. This interveniton evidently points out that geographical position of contemporary Kosovo played an important role because today it serves as an exelent starting point for NATO military base, while natural resources provide a reason for investments.

Keywords: human rights, democracy, humanitarian intervention, sovereignty

KAZALO

1 UVOD	6
2 METODOLOŠKO-TEORETSKI OKVIR	9
2.1 NAMEN IN CILJ PROUČEVANJA	9
2.2 METODE DELA	9
2.3 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE	10
3 ČLOVEKOVE PRAVICE	11
3.1 SPLOŠNA DEKLARACIJA ČLOVEKOVIH PRAVIC	13
3.2 UNIVERZALNOST ČLOVEKOVIH PRAVIC	14
3.3 UNIVERZALNE ČLOVEKOVE PRAVICE PO MERI ZAHODA?	16
3.4 PRIORITETE MED PRAVICAMI	19
3.5 ČLOVEKOVE PRAVICE IN NJIHOVA VLOGA V GLOBALNEM SVETU	22
3.6 ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBODNA TRGOVINA	22
3.7 PRAVICA DO SAMOODLOČBE	24
3.8 VPLIV 11. SEPTEMBRA NA ČLOVEKOVE PRAVICE	24
4 DEMOKRACIJA IN ČLOVEKOVE PRAVICE	26
4.1 DEMOKRACIJA KOT ČLOVEKOVA PRAVICA	27
4.2 UVOZ DEMOKRACIJE V NOVO NASTALE DRŽAVE OZ. DRŽAVE PO INTERVENCIJI	27
5 INTERVENCIJA	29
5.1 NAČELO NEINTERVENCIJE	29
5.2 INTERVENCIJA	30
5.2.1 CILJI INTERVENCIJE	32
5.3 HUMANITARNA INTERVENCIJA	33
5.3.1 DOKTRINA DVOJNEGA UČINKA HUMANITARNE INTERVENCIJE	35
6 SUVERENOST	36
6.1 ŠTIRJE TIPI SUVERENOSTI	36
6.2 POMEN SUVERENOSTI V HUMANITARNI INTERVENCIJI	39
6.3 SUVERENOST PO INTERVENCIJI	39
7 HUMANITARNA INTERVENCIJA PO KONCU HLADNE VOJNE	42
7.1 HUMANITARNA INTERVENCIJA IN MOŽNE REŠITVE MEDNARODNE ZAKONODAJE	43
7.2 PO INTERVENCIJI: POLITIČNA OBLAST	45
7.3 USPEŠNOST INTERVENCIJE V DOBRIH IN SLABIH SOSESKAH	46
8 KONCEPT PRAVIČNE VOJNE V HUMANITARNI INTERVENCIJI	49
8.1 KRITERIJI KONCEPTA PRAVIČNE VOJNE IN INTERVENCIJA	51
8.1.1 LEGITIMNA OBLAST	51
8.1.2 UPRAVIČEN RAZLOG	52
8.1.3 PRAVI NAMENI	52
8.1.4 ZADNJI IZHOD	53
8.1.5 PROPORCIONALNOST IN RAZUMNO UPANJE	53
9 HUMANITARNI IMPERIALIZEM	54
9.1 OD POSKUSA PREPEČITVE HEGEMONSKE NADVLADE DO NOVEGA IMPERIALIZMA	55
9.2 VLOGA DEMOKRACIJE V NEOIMPERIALIZMU	57
10 KOSOVO	60
10.1 OSNOVNI PODATKI O KOSOVU	60
10.2 VZROKI ZA INTERVENCIJO	60
10.3 VERJETNEJŠI RAZLOGI INTERVENCIJE	61
10.4 NATO KOT GLAVNI NOSILEC HUMANITARNE INTERVENCIJE	62
10.5 KOSOVO PO OSAMOSVOJITVI	64
12 SKLEP	67
13 LITERATURA	71

1 UVOD

Čemu še vedno toliko držav, ki bi nujno potrebovale humanitarno intervencijo in finančno injekcijo, pa jim Zahod ne nameni niti mesta na dnevnem redu. Afrika se nahaja v kaotičnih situacijah. Formalne demokracije, ki so vzniknile po dekolonizaciji, so politični sistemi po volji Zahoda in zreducirane zgolj na volilni cikel, ljudje pa umirajo zaradi pomanjkanja hrane in vode. Zakaj je pomembneje ljudem zagotoviti volilni glas kot pa minimalno količino hrane in pitne vode? Kar je z etičnega zornega kota povsem nesprejemljivo, s kapitalistične perspektive deluje povsem logično. Kot je rekel že Chomsky (2005b), gre za profit pred ljudmi.

V diplomski nalogi bomo raziskali paradoks humanitarnih intervencij in koncept človekovih pravic, kot je zapisan v Ustanovni listini Združenih narodov in dvema mednarodnima paktoma iz leta 1966, ki sta dopolnila načela zapisana v Ustanovni listini in ju državam ponudila kot univerzalni prevod v domačo zakonodajo. V prvem delu naloge se bomo ukvarjali s konceptom človekovih pravic, z njihovim nastankom, univerzalnostjo, vlogo v demokratičnih režimih in paradoksom prioritete med njimi, ki se je pojavil kmalu po njihovem zapisu v Ustanovni listini Združenih narodov.

Nadalje bomo razdelali sistem zagotavljanja in obrambe človekovih pravic, kot je zapisan v Ustanovni listini Združenih narodov. Človekove pravice so namreč v popolni pristojnosti suverenih držav, podpisnic Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah ter Mednarodnega pakta o socialnih, ekonomskih in kulturnih pravicah iz leta 1966. Ta dva mednarodna pakta sta pravzaprav mednarodni pogodbi, z njihovim podpisom in ratificiranjem se države podpisnice zavežejo k sprejetju vseh členov pakta v domačo zakonodajo. Ustanovna listina Združenih narodov prvič v zgodovini mednarodnih odnosov kategorično zavrne uporabo sile in določi pogoje, kdaj je lahko ta uporabljena. Ustanovna listina izhaja še iz časov, ko je bilo potrebno na novo definirati mednarodno skupnost in vzpostaviti status quo ter preprečiti možnost ponovne vojne ne samo na evropski, ampak tudi na svetovni ravni. Zato so bila vsa določila vezana na agresijo držav v vojaškem smislu, torej v smislu preprečitve vojne med državami. S Splošno deklaracijo človekovih pravic in njenim dopolnjenjem z

mednarodnima paktoma se šele začne razmah spoštovanja človekovih pravic. Te ne le definirajo človeka dostojno življenje, ampak v času svojega nastanka, sredi tekme med kapitalizmom in socializmom, delujejo kot podaljšek enega in drugega sistema, kjer vsak poudarja svoj sklop pravic – kapitalizem politične, socializem pa socialne. V tem obziru nas bo zanimalo, kateri vidik se je spremenil po koncu hladne vojne, da je omogočil razcvet humanitarnih intervencij, in na kakšnih temeljih so te intervencije bile upravičene – legalne in legitimne.

Državna suverenost že do vestfalskega miru naprej igra pomembno vlogo v mednarodnih odnosih, saj brez njenih določil država ne bi bila definirana kot ozemeljsko celovita tvorba z notranjo in zunanjo suverenostjo. Humanitarna intervencija grobo krši državno suverenost, kar predstavlja problem predvsem v unilateralnih intervencijah oz. intervencijah, ki jih ni odobril Varnostni svet Združenih narodov in so tako nelegalne. Zato bomo v diplomskem delu obravnavali še koncept pravične vojne, ki ga večina akademikov še vedno priznava kot relevanten okvir pri odločanju za ali proti vojni.

V zadnjem delu diplomske naloge bomo naredili sintezo obeh konceptov – človekovih pravic in humanitarne intervencije – in jih umestili v nov koncept, ki povezuje ameriški neoimperializem, kot ga je poimenoval Noam Chomsky, in njegovo navezavo na demokracijo ter kapitalizem. Če se navežemo na uvodno trditev – na vprašanje, zakaj je pomembneje imeti volilno pravico kakor minimalno količino hrane – nanjo odgovori koncept humanitarnega imperializma oz. novega humanitarizma, kot ga označuje Chomsky. Zakaj so človekove pravice postale najbolj prikladen izgovor za vojaški poseg in zakaj je demokracija tako pomembna za države, kjer je pred intervencijo vladal totalitarizem? Pri iskanju teh odgovorov pa bo pomembno tudi vprašanje, na katerem področju so te pravice kršene.

Koncept humanitarne intervencije in človekovih pravic je nase obrnil pozornost z dvomom v (ne)upravičenost bombardiranja Srbije v začetku leta 1999, z namenom, da se preneha grobo kršenje človekovih pravic v srbski pokrajini Kosovo. To je bil prelomni trenutek v zgodovini intervencij, po katerem nič več ni bilo isto. Uspešnost akcije na Kosovu je po 11. septembru 2001 delovala kot spodbuda Ameriki, da je začela

svoj unilateralni intervencijski pohod na Srednji vzhod, s čimer se je začelo povsem novo obdobje v mednarodnih odnosih. In danes, bolj kot kadar koli prej, moramo videti način, kako vojaška dominacija vedno bolj deluje v skupnem tandemu z ekonomsko globalizacijo in privatizacijo, ki ju poganja profit velikih korporacij.

2 METODOLOŠKO-TEORETSKI OKVIR

2.1 NAMEN IN CILJ PROUČEVANJA

Diplomsko delo bo grajeno na vprašanju upravičene intervencije in spoštovanju (univerzalnih) človekovih pravic. V zadnjem delu diplomske naloge bomo tako na nekaterih primerih ta dva koncepta združili in raziskali, zakaj prihaja do humanitarnih intervencij v določenih regijah in kakšni so možni izkoristki za države intervente. Kako se z uvozom demokracije v državo po intervenciji spreminja slika investicij vanjo in kakšna je potem splošna ekonomska slika? Osredotočili se bomo na primer Kosova, ki predstavlja precedens v humanitarnih intervencijah. S tem želimo poudariti, da je kršenje človekovih pravic predvsem krinka za vojaški poseg in s tem za razkazovanje moči, ki ima v svoji politični agendi uvoz demokracije in predvsem odpiranje trga tujim investicijam.

2.2 METODE DELA

Raziskovalne metode, ki jih bomo uporabili v diplomski nalogi so: analiza primarnih in sekundarnih virov in študija primera.

Analiza primarnih virov: z analizo dokumentov, pogodb in ustanovnih listin bomo dobili vpogled v zapisana pravila mednarodne skupnosti, na katerih temelji tema diplomske naloge. Primarni viri so neposreden zbir zakonov in pravil in zato pomemben vir za analizo trenutnega stanja v svetu in preteklih dogodkov, katerih posledice so opazne še v sedanjosti.

Analiza sekundarnih virov: s to metodo bomo pregledali in analizirali vse relevantne vire, ki se vežejo na temo diplomske naloge in jih bomo potrebovali predvsem za teoretsko podlago diplomskega dela. Od relevantnih avtorjev do teorij, ki se vežejo na koncept človekovih pravic, intervencije, demokracije in ostalih, v diplomski nalogi omenjenih konceptov.

Študija primera: s to metodo bomo proučili primer, ki je najbolj reprezentativen in

podpira naše domneve, izražene v problemskem vprašanju.

2.3 RAZISKOVALNO VPRAŠANJE

Raziskovalno vprašanje, ki bo rdeča nit diplomskega dela, se nanaša na vprašanje človekovih pravic in njihove vloge v vojaških humanitarnih intervencijah. Vprašanje, ki ga bomo raziskovali je, ali so človekove pravice postale najbolj prikladen razlog oz. izgovor s katerim lahko država *legalno* poseže v samostojnost in ozemeljsko integriteto druge države, poleg tega pa ima še podporo Združenih narodov? So mednarodne pogodbe, ki prepovedujejo vojno, v strahu pred ponovno kolonizacijo sveta, odprle vrata bolj subtilni obliki imperializma, ki gradi neokolonialistične temelje z varovanjem splošnih človekovih pravic? Je poleg kršenja človekovih pravic pri odločitvi za intervencijo pomembna tudi geografska lega države?

3 ČLOVEKOVE PRAVICE

Diplomsko delo se nanaša na humanitarno intervencijo, ki pomeni poseganje države ali skupine držav v drugo državo iz humanitarnih razlogov. Humanitarni razlogi pomenijo grobo in obsežno kršenje človekovih pravic. Z vestfalskim mirom je bila vojna prvič prepovedana, z Ustanovno listino ZN se je spet pojavila opcija, da država lahko legalno poseže v drugo državo, vendar samo z avtorizacijo Varnostnega sveta. Ker suverenost države pomeni nevmešavanje drugih suverenih držav v njeno notranjo jurisdikcijo, so človekove pravice postale idealen izgovor za posredovanje, saj je morala v mednarodnih odnosih postala pomembna komponenta. Zato je smiselno, da v diplomski nalogi opišem tudi koncept človekovih pravic in njegovo vlogo v konceptu humanitarne intervencije. Za te potrebe bomo okvirno predstavili človekove pravice in se osredotočili na tiste, zapisane v Splošni deklaraciji človekovih pravic in tiste, ki so zapisane v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah ter Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. Te splošne človekove pravice so danes priznane kot temelj človekovega dostojanstva in so pravzaprav razlog, zakaj humanitarne intervencije vstopajo v ospredje, ob enem pa bi morale biti univerzalno priznane vsem ljudem, ne glede na politični sistem ali prevladujočo religijo v državi, v kateri živijo. Prav politični sistem države pa je primarni vir, ki te pravice omogoča in podpira ali pa zatira oz. ne dopušča njihovega uveljavljanja. Poglavje o človekovih pravic je tako nujen sestavni del diplomske naloge, a ne nosilen del te, saj je predpostavka, da so humanitarne intervencije posledica kršenja človekovih pravic, že v samem konceptu diplomske naloge postavljena pod vprašaj.

Človekove pravice izhajajo iz predpostavke, da je človek svobodno bitje. Ta predpostavka je temelj liberalne politične misli, ki pa je hkrati bistvo demokratičnega političnega sistema. V literaturi o človekovih pravicah je vselej poudarjeno, da je demokratičen režim predpogoj za izvajanje človekovih pravic. In kot je poudaril že Norberto Bobbio "ta velika pomembnost vprašanja človekovih pravic izvira iz dejstva, da je tesno povezana z dvema temeljnima problemoma današnjega časa: demokracijo in mirom" (Norberto Bobbio v Hyden 2002, 120). Po drugi svetovni vojni je bil, kot piše De Feyter (2005), diskurz človekovih pravic dominiran s strani Zahoda. Človekove pravice so prišle kot del paketa, ki je vključeval preferenco svobodne tržne ekonomije in

specifičnega tipa liberalne demokracije.

Liberalizem je prvi prepoznal potrebo po določenih človekovih pravicah, ki bi morale biti zagotovljene vsakemu posamezniku. Chris Brown piše, da so te pravice, kot na primer pravica do svobode, svobode govora, posesti in podobno, bile potem zapisane v tako pomembnih dokumentih kot sta ameriška Deklaracija o neodvisnosti iz leta 1776 in francoska Deklaracija o pravicah človeka in državljana iz leta 1789 ter tako postale temelj liberalnega političnega razmišljanja 19. in 20. stoletja (Dunne in Wheeler 1999). Tak jezik pravic je olajšal ustanovitev nekaterih najbolj svobodnih, varnih in civiliziranih družb, kar jih pozna zgodovina. Na temelju teh zapisov, je bila liberalna pozicija v prvi polovici 20. stoletja pridobljena iz njene izvirne povezave z določenimi tipi družbe in nato povzeta kot predlog proti vsem ostalim režimom, ki jih je potrebno obsoditi. Kot pravi Brown, je sodoben režim človekovih pravic na splošno in v večini primerov tudi v podrobnostih, preprosto sodobna, mednarodna in univerzalna verzija liberalne pozicije človekovih pravic (ibid.).

Človekove pravice danes pomenijo stopnjo demokratiziranosti družbe. S sprejemanjem, predvsem pa z izvajanjem in varovanjem človekovih pravic, se danes definira razvijajoče demokracije (Griffin 2008, 23). Pri tem je nesporno, da je demokracija kot politični sistem, ki temelji na liberalizmu, sistem, kjer lahko človekove pravice delujejo v polnem obsegu. Hkrati pa ta trditev postavlja tudi vprašanje, ali je res edini sistem, kjer človekove pravice lahko obstajajo in delujejo v svojem popolnem obsegu. Vprašanje prioritete med pravicami je tu povsem na mestu. Glede na to, da so bile prve človekove pravice, ki so bile po Splošni deklaraciji človekovih pravic podrobneje definirane, državljanske in politične je umestno podvomiti o pretiranem vplivu Zahoda na oblikovanje pravic za vse. Je pravica do svobodne izbire političnih predstavnikov enakovredna ali celo pomembnejša kot pravica do brezplačne zdravniške pomoči ali brezplačnega izobraževanja.

Človekove pravice temeljijo na človekovem dostojanstvu in so bile z namenom doseganja oz. ohranjanja človeku dostojnega življenja tudi zapisane (De Feyter 2005, 57). De Feyter, Galtung in drugi vidijo državo kot glavno nosilko režima človekovih pravic. Država je odgovorna za ustvarjanje okolja, ki omogoča ljudem dostojno

življenje. Človekove pravice so v domeni države in posameznika, ki živi na njenem teritoriju.

3.1 SPLOŠNA DEKLARACIJA ČLOVEKOVIH PRAVIC

Splošna deklaracija človekovih pravic je bila oblikovana med septembrom in decembrom leta 1948 in sprejeta 10. decembra 1948. V tretjem komiteju Generalne skupščine, ki je bil namenjen socialnim, humanitarnim in kulturnim zadevam, so pri oblikovanju deklaracije sodelovale države z vsega sveta in vseh kontinentov ter oblikovale prvo univerzalno deklaracijo temeljnih človekovih pravic. Pri tem je sodelovalo več kot 50 držav. Predstavljeni so bili raznoliki verski, filozofski, politični in kulturni pogledi in predlogi. Nekateri so bili, po besedah Paula Laurena (2003, 213), demokratični, drugi pač ne. Konsenzualno, oziroma na nekaterih členih skoraj konsenzualno, jim je uspelo ustvariti deklaracijo, oblikovano na podlagi filozofskih, kulturnih in političnih sistemov sveta, univerzalno sprejetih norm oz. standardov človekovih pravic, ki veljajo za vse ljudi in vse nacije (ibid.).

Ker je v štiridesetih letih 20. stoletja v OZN prevladoval Zahod, lahko v deklaraciji to dejstvo vidimo kot močan poudarek na politični svobodi. Predlog mednarodnih človekovih pravic je eksplicitno vključeval pomembne politične pravice¹ (Brown v Baylis 2008, 414). Najbolj kritičen pa je bil člen, ki zadeva pravico vseh ljudi do sodelovanja pri oblikovanju državne oblasti – posredno ali neposredno preko svobodno izbranih predstavnikov (Lauren 2003, 215). V tekstu je tudi zapisano, da je volja ljudi temelj za moč oblasti in da ima vsak človek pravico do glasovanja na periodičnih in splošnih volitvah z univerzalno in enako pravico do glasovanja.

Pri oblikovanju deklaracije so potekale razprave o omejitvah nacionalne suverenosti – naj bo še vedno v ekskluzivni domeni notranje jurisdikcije držav članic ali naj ZN prevzamejo večje pristojnosti (Lauren 2003, 226). Za deklaracijo je glasovalo 48 držav, vzdržalo se jih je 8, proti pa ni glasovala nobena članica. Po sprejetju Splošne deklaracije človekovih pravic se je Južnoafriška republika pritožila, da je deklaracija

¹ Te so bile kasneje posebej zapisane v Mednarodnem paktu državljanskih in političnih pravic leta 1966.

preseгла pravice zapisane v Ustanovni listini ZN in se tako resno vmešala v državno suverenost in notranjo jurisdikcijo držav članic. Njen delegat je izrazil bojazen, ki se je skozi čas izkazala za upravičeno, da bo ta listina interpretirana kot avtoritativna definicija temeljnih pravic in svoboščin, ki so bile v veliki meri nedefinirane v Ustanovni listini, in v tem primeru bodo države podpisnice morale biti zavezane tem točkam (ibid., 230). Nekateri so menili, da dokument predstavlja revolucionaren in popolnoma nov koncept na področju zakona in vladanja, kar bi drastično ogrozilo princip nacionalne suverenosti (ibid., 231). Kot se je izkazalo pol stoletja kasneje, so bili ti dvomi povsem upravičeni.

Splošna deklaracija temeljnih človekovih pravic je pognala v tek evolucijo mednarodnih človekovih pravic in kljub svojemu namenu, da je zgolj razglas pravil brez zakonske obveze, med ljudmi doživela sprejetje in začela razvijati svojo lastno pot (ibid., 232). Deklaracija pomeni revolucijo v mednarodnih, regionalnih in državnih dejanjih v imenu človekovih pravic. Pomeni tudi velik korak naproti procesu globalne civilizacije.

Tudi Griffin (2008, 22) zaznava, da so Združeni narodi preko Splošne deklaracije človekovih pravic in ostalih instrumentov ustvarili širše priznan spisek človekovih pravic, ki imajo učinek tudi na politično življenje. Mednarodno pravo sedaj uteleša človekove pravice in je razvilo kompleksne institucije za obsojanje kršenj teh pravic.

3.2 UNIVERZALNOST ČLOVEKOVIH PRAVIC

Antonio Cassese (v Savić 1999, 152) meni, da so človekove pravice, zapisane v Splošni deklaraciji človekovih pravic, obvezujoče za vse narode tega sveta preko svoje moralne in politične teže, ki jo nosijo, saj izhajajo iz načel naravnega zakona, ki je skupen vsem državam sveta. Na drugi strani pa imata oba mednarodna pakta – Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ter Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah – druge prednosti, saj sta dejanski pogodbi, ki obvezujeta zgolj tiste države, ki so pakta tudi podpisale in ratificirale. Zato sta pakta močnejša dokumenta, ker imata tudi zakonske imperitive, a je hkrati njuna šibkost v tem, da sta zavezujoča samo za države podpisnice (ibid., 154).

Človekove pravice so univerzalne, torej enake za vse, kar je temeljno načelo Splošne deklaracije človekovih pravic, pa vendar te pravice temeljijo na zahodnjaški kulturi in so v veliki meri same diskriminatorne do drugih kultur – izstopajo predvsem islamske države z drugimi kulturnimi vzorci, ki temeljijo na islamski veri. Tudi druge azijske države imajo negativen odnos do univerzalnosti človekovih pravic, saj jih, po Brownovih besedah, še vedno bremeni imperialistična preteklost s strani Zahoda (Baylis in drugi 2008). Svojevrsten upor temu zahodnemu vzorcu pravic, so azijski narodi strnili v Deklaraciji iz Bangkoka leta 1993, kjer so protestirali proti zahodnjaškemu pojmovanju človekovih pravic, ki naj bi bil pretirano individualističen in brez poudarka na družinskih vrednotah, ki so temelj večine azijskih kultur, ter da premalo poudarjajo religijo, če ne kažejo do nje celo negativen odnos (ibid).

Kot piše Brown, se zdi, da bi pravo človekovih pravic po letu 1945 ustvarilo razmere, v katerih bi bile vse države obvezane, da spoštujejo zelo tog model, ki bi narekoval večino njihovih političnih, socialnih in ekonomskih struktur in vrst politike (Baylis in drugi 2008). Clark Butler gre še dlje in opomni, da Splošna deklaracija človekovih pravic do neke mere pravzaprav celo promovira določen način življenja (Butler 2008, 36). Univerzalnost pravic kritizirajo tudi feministi, ki menijo, da vsi univerzalni dokumenti v različni meri privilegirajo patriarhalni pogled na družino kot osnovno celico družbe (Baylis in drugi 2008).

Po Brownovem mnenju univerzalizem uničuje ne le nezaželene razlike med družbami, ampak tudi zaželene. Gibanje za človekove pravice poudarja skupno človečnost vseh ljudstev sveta, vendar je za mnoge to, po čemer se med seboj razlikujemo, enako pomembno kakor stvari, ki nas družijo (ibid.).

Naproti tem kritikam univerzalnosti človekovih pravic pa Donnelly (2003, 23) odgovarja, da pravice niso samo artefakt Zahodnega sveta, ki bi bil brezpredmeten v ostalem svetu. Meni, da če so človekove pravice brezpredmetne v določenem delu sveta, to ni posledica tega, kje so bile izumljene ali kdaj so bile v tem okolju predstavljene, ker kultura ni njihov namen. Pravice bi morale pripadati človeškemu bitju zgolj že iz naslova, ker je človeško bitje. Za Donnellya so človekove pravice zgolj

sredstvo za dosego človekovega dostojanstva (ibid.).

Univerzalnost človekovih pravic bazira na prepričanju, da bi človekove pravice morale presegati in podrediti državne vlade, namesto da so upoštevane glede na mesto rojstva in države v kateri živimo (Chandler 2006, 89). Svetovna politika je bila, kot piše Douzinas (2007, 180), vedno ustvarjena s strani velikih sil. Univerzalna pravila so ustvarjena kot idealni dosežki svetovnih pojavov tistih, ki lahko izvajajo svetovno politiko (ibid., 181).

3.3 UNIVERZALNE ČLOVEKOVE PRAVICE PO MERI ZAHODA?

Človekove pravice ne samo, da historično izhajajo z Zahoda in da so bile tudi propagirane s strani Zahoda, temveč lahko samo z Zahoda tudi izvirajo (Galtung 1994). Splošna deklaracija je bila sprejeta v zahodno orientiranih Združenih narodih in tudi med hladno vojno je bil pri širjenju pravic večji poudarek na sklopu pravic, ki ga je favoriziral Zahod.

Človekove pravice so bile oblikovane in deklarirane v precej razburkanem času svetovne zgodovine. Kot piše De Feyter (2005, 14), vsebuje Splošna deklaracija človekovih pravic tako državljske in politične pravice kot tudi ekonomske, socialne in kulturne pravice. Leta 1966 sta bila izdana še dva mednarodna pakta o teh dveh velikih sklopih pravic, ki jih De Feyter vidi tudi kot posledico vse večjega trenja med zahodnim in vzhodnim blokom. Med hladno vojno je vsak blok zagovarjal svoj sklop pravic (ibid., 17). Zahod je favoriziral državljske in politične pravice in tam so se tudi razvile prve nevladne organizacije, ki so se ukvarjale z gibanjem za človekove pravice in so bile osredotočene predvsem na ta sklop pravic (ibid., 17).

Tako Makau Mutua kot tudi Susan Marks pišeta o človekovih pravicah kot instrumentu za Zahodno dominacijo. Mutua meni, da kampanja za univerzalizacijo človekovih pravic v bistvu predstavlja zgodovinski kontinuum v nezlomljeni verigi Zahodne konceptualne in kulturne dominacije zadnjih stoletij (Mutua 2002). Globalizacija človekovih pravic pa po njegovem ustreza zgodovinskemu vzorcu, v katerem vsa visoka

morala prihaja z Zahoda kot civiliziranega agenta naproti nižjim oblikam civilizacij (ibid.). Marksova (Marks in Clapham 2005, 321) človekove pravice vidi kot konstrukte Zahoda, ki so nastali, medtem ko so bile nekatere afriške in azijske države še vedno pod kolonialno oblastjo in zato niso mogle sodelovati pri oblikovanju človekovih pravic, ki so jim sedaj vsiljene kot univerzalne. Zato meni, da človekove pravice s tega stališča ne morejo kot take obstajati v družbah, ki niso niti sodelovale pri njihovem oblikovanju in niti ne delijo liberalnih ali socialističnih pogledov na svet, le-ti pa so bili ključni pri oblikovanju človekovih pravic. Trditi drugače pomeni vztrajati pri imperializmu v novi obliki (ibid., 321-322). Človekove pravice po Marksovi in Claphamu zgolj reciklirajo kolonialistični projekt preoblikovanja sveta po meri oziroma v službi Zahoda, s čimer se kulturno podreditev in ekonomsko izkoriščanje zakrinka in legitimizira kot misijo civiliziranja (ibid., 324).

Johan Galtung pri tem poudarja, da so tisti, ki menijo, da so človekove pravice pravice zahodne tradicije, pogosto videni kot nasprotniki tradicije človekovih pravic nasploh in (namenoma ali ne) kot podporniki represivnih režimov (Galtung 1994).

Že med samim sprejemanjem Splošne deklaracije o človekovih pravicah so nezahodne države kritizirale pristop k oblikovanju človekovih pravic. Nesporno je, da so kulturne razlike med zahodnimi državami in državami Bližnjega vzhoda, Afriškega in Azijskega kontinenta zelo očitne. Nesporno je trditi, da religija igra močno vlogo v kulturnih in družbenih normah v državah sveta. Velik vpliv na dojetje človekovih pravic pa je imelo tudi obdobje imperializma. Donnelly (2003, 71) meni, da človekove pravice niso samo abstraktne vrednote ali pojmi (kot na primer blaginja, svoboda, politična participacija), ampak, kar je celo pomembnejše, značilen zbir socialnih praks, ki so vezane na določene predstave človekovega dostojanstva.

Islamski svet človekove pravice obravnava skozi prakso Korana. Pravice, kot pravi Donnelly, se zvedejo na dolžnosti, na primer ekonomske pravice so zvedene na dolžnost pomagati tistim, ki to potrebujejo; pravica do svobode govora je dolžnost govoriti resnico, in tako naprej (ibid., 73). Vendar, kot piše Donnelly, je v islamističnem političnem sistemu znan samo sistem dolžnosti – nekomu pripadajo pravice zgolj iz določenega zakonskega ali verskega naslova, ne pa zato, ker bi bil človeško bitje. Islam

tudi uči, da je dolžnost države, da izboljša človekovo dostojanstvo in omili pogoje, ki ovirajo posameznike v njihovih naporih, da dosežejo srečo (ibid., 77).

Afriški kontinent človekovih pravic kot takih ni poznal. V družbah so pravice posamezniku tipično pripadale na osnovi družbene vloge ali statusa znotraj skupnosti (ibid., 79). Po Donnellyjevem menenju so imele afriške družbe koncepte in prakse človekovega dostojanstva, ki pa preprosto niso vključevali človekovih pravic.

Kitajska tradicionalna konfucijska država ni poznala človekovih pravic, kot jih poznamo danes. Konfucijev etični kodeks je vseboval posameznikovo pravico do osebnega dostojanstva, vendar ta pravica ni bila prirojena vsakemu posamezniku tako kot na Zahodu, ampak si jo je bilo potrebno pridobiti s svojim bivanjem po pravilih kodeksa (ibid., 80). Po Donnellyjevem mnenju to ni bila človekova pravica, saj si jo je bilo treba prislužiti in si jo lahko tudi izgubil – temelj za pridobitev torej ni bilo dejstvo, da je nekdo človek.

Indija je imela že v preteklosti močan sistem kast, ki izvirajo iz hinduizma. Nekateri avtorji omenjajo, da sistem človekovih pravic v Indiji ni obstajal niti v obdobju hladne vojne. Njihova družbena struktura prej temelji na sistemu dolžnosti in obveznosti kot na pravicah. Te dolžnosti pa se vežejo na specifično kasto, starost in spol (Donnelly 2003, 82). Kastni sistem je hierarhičen in vse obveznosti in dolžnosti posameznika so definirane z njegovim rojstvom. Kastni sistem tako *a priori* zanika človekove pravice kot univerzalne, saj vse pravice ne pripadajo človeku zgolj zaradi njegove človečnosti, temveč so vezane na njegov status v družbi. Človeku dostojnega življenja najnižje kaste niti niso vredne.

Tudi stari Zahod ni poznal človekovih pravic, ki bi se nanašale na vsa človeška bitja, temveč je vselej ločeval med tistimi, ki jim neke pravice pripadajo, in tistimi, ki jim ne (na primer Heleni in Barbari ali Rimljani, ki so pravice dodeljevali na podlagi rojstva, državljanstva in dosežkov). V dobi krščanstva pa so se pravice različno podeljevale kristjanom in nekrstjanom (ibid., 85). Donnelly piše, da je v času tradicionalnih družb Zahod imel družbene in politične ideje in prakse zelo podobne tistim v tradicionalnih azijskih, afriških in v državah bližnjega vzhoda. Nasprotno pa so vse te regije in

civilizacije doživele podobno penetracijo modernega trga in držav, a so bili le tu ustvarjeni pogoji za zahteve po človekovih pravicah. Zahod tako po Donnellyjevem mnenju nima nobenih posebnih kulturnih nagnjenj, ki bi vodili k razvoju človekovih pravic, prej je imel Zahod to srečo oz. smolo, da je utrpel "žalitve" modernega trga in držav pred drugimi regijami (ibid., 86). Zato je prej po potrebi, in ne zaradi posebnih vrlin, pred ostalim svetom prepoznal potrebo po razvoju človekovih pravic.

Johan Galtung človekove pravice, ki se vse, razen pravice do samoodločbe, vežejo na indiviuume, vidi kot možen začetek oblikovanja resnično bolj univerzalnih človekovih pravic. Človekove pravice so med drugim tudi dolžnosti – dolžnost izvajati pravice dokler ne posežeš v pravico nekoga drugega. Galtung ravno v tej individualistični ravni človekovih pravic vidi pomanjkljivost le teh za njihov razvoj v resnično univerzalnost, saj bi pravice morale pripadati in biti oblikovane v družbi, ki je skupek individuumov, ki lahko obstanejo samo znotraj kolektiva in tako preživijo kot indiviuumi (Galtung 1994).

3.4 PRIORITETE MED PRAVICAMI

Griffin piše, da je vznikanje vedno novih pravic privedlo do situacije, ko so nekatere človekove pravice pomembnejše od drugih – so bolj intenzivne in zato veliko bolj občutljive (Griffin 2008, 30). Po njegovem mnenju je že sam termin človekove pravice precej problematičen, ker gre za vprašanje, katere pravice so sploh človekove pravice, kot na primer pravica do izbire števila rojenih otrok in podobno. Izraz človekove pravice izvira iz srednjeveškega koncepta *naravnih pravic*, ki ga je razsvetljenstvo prevzelo in posodobilo v raznih deklaracijah tistega časa. Danes pa se obstoj tako preprostega (izrazno precej nekompleksnega) termina uporablja predvsem v politične namene. Kot pravi Griffin, ta izraz vzpodbudi določene premisleke, pritegne pozornost, poudari kaj je pomembno v naši kulturi,... kakor koli, koncept človekovih pravic je v današnjem svetu preveč vkopan v zavesti človeštva in zato tako občutljiv koncept (ibid., 37).

Kot številni avtorji (Galtung 1994; De Feyter 2005 in drugi) tudi Antonio Cassese vidi

razkol med sklopoma pravic, ki ju obsegata mednarodna pakta. Že prej smo omenjali, da sta oba mednarodna pakta, sprejeta leta 1966, nekakšen odsev mednarodnih napetosti med zahodnim in vzhodnim blokom, ki se je med drugim kanaliziral tudi v konceptu človekovih pravic. Galtung (1994) na tem mestu poudari, da sta tako ZDA, ki je večji poudarek dajala državljanskim in političnim pravicam, kot Sovjetska zveza, ki je zagovarjala ekonomske in socialne pravice, do neke mere uspešno speljevale pozornost državljanov stran od pravic, ki sta jih zanemarjali, saj so bile ostale pravice dovolj dobro izvajane.

Države v razvoju in večina socialističnih držav trdi, da so ekonomske, socialne in kulturne pravice pomembnejše od državljanskih in političnih in bi zato morale biti favorizirane v mednarodni skupnosti (Cassese v Svačić 1999, 154). Cassese navaja dva razloga za to. Kot najprej meni, da so te pravice neločljivo pomembnejše, ker nima smisla govoriti o svobodi govora, če je človek lačen, brezposelen in brez doma. Zato imajo ekonomske in socialne pravice po njegovem absolutno pirotieto, ker samo takrat, ko so te pravice realizirane, je mogoče ustvariti *de facto* enakost, ki omogoča tudi popolno realizacijo državljanskih in političnih pravic (Cassese v Savić 1999, 156). Drugi razlog, ki ga navaja Cassese, je, da je posebej v državah v razvoju socialna in ekonomska struktura najbolj pomanjkljiva, kar pomeni, da ne primanjkuje samo cest, bolnišnic in splošne infrastrukture, ampak tudi osnovne in višje izobrazbe. In na tem mestu Cassese vidi potrebo po intervenciji, ki bi zapolnila praznino, ki loči take države od industrializiranih (Cassese v Savić 1999, 156-157). Tu vidi Cassese pomembnost v progresivnem vztrajanju pri pomembnosti ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic na mednarodni ravni.

Zahodne države pa, ravno nasprotno, poudarjajo državljanske in politične pravice, kar v njihovi zgodovini simbolno predstavlja napredek moderne države. Drugi razlog za poudarek na tem sklopu pravic pa izhaja iz njihove ekonomske strukture in tržne ekonomije, skupaj s prekomerno rastjo države, ki prodira v vse pore privatnega življenja. Zato so državljanske in politične pravice k crucialnega pomena (Cassese v Savić 1999, 154). Zahodna miselnost izvira iz tržne ekonomije in liberalne tradicije, ki človekove pravice ideologizira na temelju materialne prosperitete, ki je brezpredmetna, če posameznik ob tem nima pravice do svobode govora, svobodne izbire političnih

predstavnikov in prostega pretoka mej.

Jean Bricmont meni, da so v zahodnem mainstreamovskem diskurzu individualne in politične pravice obravnavane kot absolutna prioriteta, ekonomske in socialne pa naj bi sledile razvoju države. Vprašanje prioritete človekovih pravic nam po mnenju Bricmonta tako nazorno pokaže, kako zelo so te pravzaprav izkoriščene v vojaške namene (Bricmont 2006, 85-86). Vendar, kot piše Bricmont, če vzamemo primer Kube, lahko opazimo, da so politične in ekonomske človekove pravice v svetovnem merilu višje na prioritetni lestvici kot socialne in kulturne. Kuba, na primer, ima enega izmed boljših zdravstvenih sistemov – gre za brezplačen zdravstveni sistem, do katerega ima pravico vsak državljan, česar ne moremo ravno trditi v primeru ZDA. S takim sistemom je daleč pred vsemi državami v Latinski Ameriki, kjer trenutno vlada demokracija. Enaka situacija je tudi pri šolskem sistemu, ki je brezplačen in obvezen za vse otroke, s čimer je pismenost daleč največja od vseh držav Latinske Amerike (ibid., 86). Zato je očitno, da so diplomatski odnosi do Kube predvsem politično motivirani in ne naperjeni zgolj proti kršenju človekovih pravic, kot so pravica do informiranosti, svobodnih volitev itd. A kot piše Brown, nekatere države skušajo uporabiti socialne in ekonomske pravice neposredno za omejevanje političnih pravic. V diktatorskih režimih v revnih državah pogosto upravičujejo kratenje političnih pravic domnevno v imenu podpiranja gospodarske rasti ali ekonomske enakosti (Brown v Baylis 2008, 417).

Človekove pravice, kot jih poznamo danes, so postale pomembne šele po dolgotrajnem zgodovinskem razvoju – predvsem kulturnem, družbenem in ekonomskem razvoju Zahoda. Zato je vprašanje, kako naj države, ki so šele na začetni stopnji družbeno-ekonomskega razvoja, upoštevajo človekove pravice, kot jih priznava Zahod danes, povsem na mestu (Bricmont 2006, 66). Praktično ves zahodni svet v zgodovini ni spoštoval človekovih pravic, ker enostavno niso bile pomembne v tolikšni meri, saj je bil na prvem mestu družbeno-ekonomski razvoj, katerega zadnji stadij so bile človekove pravice. Tako je obsojanje držav, ki se šele sedaj resnično otepajo kolonialne preteklosti in so še vedno del neokolonializma, mogoče res prehitavanje zgodovine. Kajti, če se človekove pravice ne razvijejo vzajemno tudi v družbeni zavesti, so zgolj črka na papirju. Sprememba družbene zavesti pa je dolgotrajen proces. Tako je sam koncept nasilnega uvajanja in branjenja človekovih pravic precej sporen. Isto pa velja tudi za

demokracijo, o čemer je govoril tudi John Stewart Mill.

3.5 ČLOVEKOVE PRAVICE IN NJIHOVA VLOGA V GLOBALNEM SVETU

Pri človekovih pravicah gre po besedah Chrisa Browna (v Baylis 2008) za povsem jasne politične in moralne probleme izbiranja posameznih vrednot na račun drugih – je vredno tvegati trgovinsko pogodbo za izražanje stališča o kršenju človekovih pravic? Politični problemi, ki jih zastavlja trgovinska politika ZDA v odnosu do Ljudske republike Kitajske od leta 1989 naprej, ponazarjajo te težave (Brown v Baylis 2008, 408). Brown vidi problem tudi pri drugih majhnih in v mednarodnem smislu precej nepomembnih državah, kjer se kršenje človekovih pravic načeloma ne opazi v mednarodni skupnosti. Eden od ključnih dejavnikov, ki lahko prisili druge države v delovanje, je javno mnenje – naraščanje humanitarnih in nevladnih organizacij je namreč ustvarilo kontekst, v katerem se moč javnega menenja lahko pokaže, ne nujno v zatiralskem režimu, ampak v procesih oblikovanja politike v državah, ki so potencialni vir podpore (Brown v Baylis 2008). Kot piše tudi Bricmont (2006, 141), je Kosovo odličen primer, kako so mediji skozi celo dekada bombardirali javnost s propagando za humanitarno intervencijo, s čimer so hoteli v mednarodni javnosti doseči, da bi pozabila na nacionalno suverenost in v širšem pogledu na mednarodno pravo.

3.6 ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBODNA TRGOVINA

De Feyter vidi človekove pravice med drugim tudi kot pomemben sestavni del globalizirane trgovine. Zanj je povsem mogoče – s prioriteto in selekcijo – oblikovati teorijo o človekovih pravicah, ki je povsem kompatibilna z ekonomsko globalizacijo (De Feyter 2005, 28).

Pristop, ki temelji na povezavi med človekovimi pravicami in globalizacijo, daje prednost državljanskim in političnim pravicam kot edinim pravicam, ker so tudi edine legalne pravice. Nekateri vidiki državljanskih in političnih pravic so dobre dejni za tržno ekonomijo – vladavina zakona, neodvisno sodstvo, neskorumpirana vlada,

svobodni pretok informacij in druge (De Feyter 2005, 30). Tudi pravice žensk so za tržni pristop k človekovim pravicam uporabne, saj dopuščajo ženskam, da prodajajo svoje storitve pod istimi pogoji kot moški. Abouharb in Cingranelli (2007, 42-43) dodajata, da v državah, kjer ženske ne smejo biti udeležene pri delu, polovica človeškega kapitala v družbi ostane neizkoriščenega za potrebe gospodarskega razvoja. De Fayter meni, da lako sicer obstajajo tudi ekonomske, socialne in kulturne pravice, ki so bolj dolgoročne aspiracije države, saj je njihova realizacija odvisna od gospodarske rasti, ki je lahko rezultat izbire svobodnega tržnega modela (De Fayter 2005, 29-30).

Nekateri avtorji ocenjujejo, da se ekonomske in socialne človekove pravice tesno povezujejo z gospodarskim razvojem države. Abouharb in Cingranelli (2007, 30) vidita spoštovanje nekaterih človekovih pravic kot nujno stanje za gospodarski razvoj, spet druge pa naj bi bile posredno pomembne za gospodarski razvoj države (ibid., 30). Po njunem mnenju naj bi spoštovanje določenega sklopa človekovih pravic ustvarilo celo idealne pogoje za gospodarski razvoj.

Abouharb in Cingranelli menita, da je precej dokazov, ki potrjujejo tezo, da se nacionalno gospodarstvo razvija hitreje, če država spoštuje človekove pravice (ibid., 40). Spoštovanje človekove pravice do lastnine, na primer, je po njunem mnenju verjetno nujen pogoj za pravičen gospodarski razvoj. Druge pravice, ki morajo biti nujno zagotovljene so še pravica žensk do dela in varstvo otrok pred izkoriščanjem za delavno silo (ibid., 41). Med pravice, ki posredno vplivajo na gospodarski razvoj uvrstita sklope pravic, kot so pravica do fizične integritete, demokratične pravice in pravice delavcev (ibid., 41).

Pravica do lastnine je za ekonomski razvoj pomembna iz čisto praktičnega razloga: ljudje, ki nimajo svoje zemlje nimajo nobene varščine za izposojlo začetnega kapitala, da bi ustvarili posel ali pa, da bi zgolj predali svoje imetje svojim otrokom (ibid., 42.). Dokaz za to je tudi v svetovni statistiki, ki jo navajata avtorja (ibid., 42), da največ revnih ljudi v državah v razvoju živi na zemlji, ki ni v njihovi lasti.

Abouharb in Cingranelli kot primer navajata Kitajsko, katere strma gospodarska rast se je začela leta 1990, v času, ko je opustila plansko gospodarstvo in prevzela socialistični

tržni model, ki bolj upošteva pravico do privatne lastnine in tako dopušča več svobode za participacijo na trgu blaga in storitev (ibid., 42).

3.7 PRAVICA DO SAMOODLOČBE

Pravica do samoodločbe narodov je postala osrednja značilnost svetovne politike 20. stoletja, vsekakor pa ni bila nov koncept. Kot piše Ishay, je bila samoodločba obujena v 19. stoletju skozi dela nemških in drugih evropskih nacionalistov in kasneje redefinirana s strani evropskih socialistov. Načelo mednarodne diplomacije pa je postala s promocijo ameriškega predsednika Woodrowa Willsona. Kljub temu, da je bil podpornik koncepta samoodločbe narodov, ga Willson ni razširil na narode, ki so živeli pod kolonialno oblastjo (Ishay 2007, 282). Tragični dogodki druge svetovne vojne so zelo oslabili evropske imperialne sile, ki so tako popustile pod pritiski zahtev za samoodločbo narodov v Aziji, Afriki in v obeh Amerikah.

Eleanor Roosevelt (v Ishay 2007, 283), aktivistka za človekove pravice z začetka 20. stoletja, je opozorila, da v primeru, da je pravica do samoodločbe spoznana kot neodtujljiva pravica, mora biti obravnavana v povezavi z učinkom, ki ga ima na druge narode. Ta pravica je zapisana na dveh mestih – v Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah in v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah, oba iz leta 1966.

3.8 VPLIV 11. SEPTEMBRA NA ČLOVEKOVE PRAVICE

Dogodki 11. septembra so neizpodbitno vplivali na koncept človekovih pravic in ta neposredni vpliv je bil negativne narave. Kot piše De Feyter (2005, 66), je 11. september s svojimi posledicami precej škodoval prizadevanjem za človekove pravice, da se izboljšajo življenjski pogoji tistih, ki so marginalizirani s strani dominantnih političnih in gospodarskih sil.

Dogodki 11. septembra so po mednarodnem pravu opredeljeni kot zločin proti človečnosti – napadi so bili obsežen masiven napad na civiliste, ki je bil planiran kot del

strategije za doseganje političnih ciljev (ibid., 69). Ameriški odgovor na to obsežno kršenje človekovih pravic pa je bilo še obsežnejše kršenje človekovih pravic. Oborožene intervencije v Afganistanu in Iraku so rezultirale v obsežnem kršenju političnih in državljanskih človekovih pravic. Kot poudarja De Feyter (ibid., 70), je prihajalo do aretacij ljudi brez tehtnega razloga, mučenja zapornikov, pomanjkanja mednarodnih standardov nepristranskega sojenja, zanikanja pravnega telesa, ki bi lahko preveril verodostojnost sojenja, in do ostalih grobih kršenj mednarodno priznanih človekovih pravic.

Donnelly lepo definira človekove pravice, saj pravi, da človekove pravice, kakor jih definirajo Splošna deklaracija človekovih pravic in mednarodna pakta², predstavljajo najboljša prizadevanja mednarodne skupnosti, da definira socialne in politične parametre naše skupne človečnosti. Znotraj teh meja je vse mogoče. Zunaj njih bi moralo biti dovoljeno zgolj malo (Donnelly 2003, 193).

² Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ter Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah

4 DEMOKRACIJA IN ČLOVEKOVE PRAVICE

Številni avtorji, med njimi tudi Donnelly (2003), menijo, da so človekove pravice postale prevladujoča ideja v sodobni mednarodni družbi, široko sprejeti standard mednarodne politične legitimitete. Po njegovem so ekonomski razvoj, demokracija in človekove pravice med seboj povezani, saj politični režimi, ki zanemarjajo eno od teh treh komponent, ogrožajo svojo nacionalno in mednarodno legitimiteto (ibid.).

Demokracija, razvoj in človekove pravice imajo pomembne konceptualne in praktične podobnosti. Kot pravi Donnelly, je več kot očitno, da mednarodne norme človekovih pravic potrebujejo demokratično vlado, kar je napisano tudi v 21. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah (Donnelly 2003). Človekove pravice in demokracija se najbolj stikajo v sklopu političnih in državljanskih pravic. Pravica voliti in biti izvoljen, svoboda govora, pravica do zbiranja itd. Te pravice so, kot piše Susan Marks (Marks in Clapham 2005, 218), ključne pri ljudski kontroli nad javnimi zadevami. Zanikanje teh pravic pomeni ne vključevanje javnosti v oblikovanje oblasti, možnosti nadzora, kritiziranja in vplivanja na javne zadeve preko aktivnosti v nedržavnih združenjih, medijih in drugih institucijah civilne družbe (ibid., 219). Drugi sklop pravic – socialne, ekonomske in kulturne pravice – pa so po mnenju Marksove precej bolj neodvisne od same demokratične politične ureditve - pravice kot so pravica do šolanja, zdravniške oskrbe, dela in ostale. Nekateri avtorji trdijo, da so te pravice lahko enako dobro izvajane tudi v avtoritarnih režimih (primer je recimo Kuba).

Demokracija je tako široko povezana s človekovimi pravicami zato, ker naj bi zagotavljala mir. Med drugim naj bi bila razširjeno tudi prepričanje, o čemer piše tudi Emanuel Todd (2006, 16), da demokracija ne bo nikoli napadla demokracijo, zato je končni cilj, da bi bil svet skupek demokracij, saj, kjer so človekove pravice temelj družbene ureditve, tudi ni kršitev, zaradi katerih bi bil ogrožen svetovni mir. Ta koncept o nenapadanju demokracij je seveda padel leta 1999 z napadom ZDA na Srbijo. In to je bil tudi mejnik v konceptu humanitarne intervencije.

4.1 DEMOKRACIJA KOT ČLOVEKOVA PRAVICA

Med leti 1980 in 1990 se je zgodil velik preobrat v svetovni politiki. Kot piše Marksova (Marks in Clapham 2005, 227), smo prišli do točke, kjer je demokracija sama človekova pravica. To naj bi se zgodilo v dveh etapah – najprej s svetovnim sprejemanjem elektorske demokracije, ki ji je sledilo nadziranje demokratičnih volitev s strani Združenih narodov in OVSE. Kot nadalje navaja Marksova, je demokracija prešla iz enega političnega sistema med mnogimi v skoraj univerzalni temelj vladanja in še več kot to, demokracija je postala edini mednarodni legitimni temelj vladanja (ibid.). Če je bilo prej politično organiziranje države suverena pravica posamezne države, je sedaj demokratična vlada že predpogoj za članstvo v državnih skupnostih (ibid.). In v tem obziru bi jo lahko tudi smatrali kot človekovo pravico. Nenazadnje je demokracija kot ureditev tudi zapisana v sami Splošni deklaraciji človekovih pravic.

Seveda je demokracija kompleksen koncept, ki ga ne moremo umestiti v koncept človekovih pravic kot integralno posamezno pravico, saj človekove pravice svoj izvor črpajo iz koncepta naravnih pravic, ki obsegajo bolj esencialne pravice človeka in njegovega dostojanstva. Vendar, kot je bilo že prej omenjeno, že sama Splošna deklaracija človekovih pravic in kasneje tudi Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah vsebujeta prvine demokratične ureditve, ki so, kot je omenjal že Clark Butler (2008, 34), vodila, ki narekujejo, celo vsiljujejo, življenjski oz. v tem primeru politični slog.

4.2 UVOZ DEMOKRACIJE V NOVO NASTALE DRŽAVE OZ. DRŽAVE PO INTERVENCIJI

Kot so odkrili že mnogi pred njim, tudi Robert Dahl (v Savić 1999, 166) piše o povezavi med poliarhijo in socialno-ekonomski stopnji razvitosti in ureditvi države. Demokratične institucije najbolje uspevajo v moderni, dinamični in organizacijsko pluralistični družbi, kjer je skozi zgodovino obstajala visoka stopnja materialne blaginje in ekonomske rasti, razširjene pismenosti, široke organiziranosti in administrativne kapacitete, relativno visokega nivoja izobrazbe in ostalo.

Dahl govori tudi o učinku tujega vpliva in nadzora na razvoj demokracije. Neposreden vpliv ZDA na razvijajoče se demokracije skozi celo 20. stoletje v Latinski Ameriki vidi bolj kot oviro in ne kot pomoč pri vzpostavljanju demokratičnega sistema (ibid. 169).

5 INTERVENCIJA

5.1 NAČELO NEINTERVENCIJE

Načelo neintervencije je eno od obćih pravil mednarodnega prava, ki je zapisano tudi v 4. odstavku 2. člena Ustanovne listine OZN:

Vsi člani naj se v svojih mednarodnih odnosih vzdržujejo grožnje s silo ali uporabe sile, ki bi bila naperjena proti teritorialni nedotakljivosti ali politični neodvisnosti katerekoli države, ali pa ki bi bila kako drugače nezdržljiva s cilji Združenih narodov.

Načelo je dopolnjeno z resolucijo generalne skupščine OZN 3314 (XXIX), ki podaja najbolj celovito definicijo agresije. Turk (1984) tukaj dodaja, da je potrebno poudariti, da se pojma agresija in intervencija pogosto uporabljata sinonimno in da je verjetno, da bodo države agresorji interpretirale dejanja agresije tako, da bi se izognile akciji OZN. Uporaba pojma intervencija je zato dodaten razlog, ki navaja k sklepu, da je potrebno v vsakem primeru intervencije preizkusiti, ali elementi dejanskega stanja ustrezajo kriterijem agresije (ibid., 21).

Problem, ki zadeva načelo neintervencije, je predvsem v tem, da se načelo nanaša na agresijo – torej na vojaško posredovanje v določeni državi, težko pa je odkriti situacije, kjer močnejše države nad šibkejšimi uporabljajo manj vidne oblike političnega ali gospodarskega pritiska. Take oblike sicer nimajo direktnih rušilnih posledic za notranji sistem neke države, a lahko pomenijo učinkovito vmešavanje v notranje ali zunanje politične zadeve neke države in s tem ogrožajo njeno suverenost. Primeri takih dejanj, ki so lahko učinkovito sredstvo vplivanja na odločanje države, so na primer prekinitve trgovinskih odnosov, prekinitve diplomatskih stikov, grožnje s takšnimi dejanji in podobno (Turk, 1984).

Po resoluciji generalne skupščine OZN št. 2131 (XX) iz leta 1962 velja:

da nobena država nima pravice posrednega ali neposrednega interveniranja, ne glede na razlog, v notranje ali zunanje zadeve druge države. Posledično so vse oborožene intervencije in ostale oblike intervencije ali načrtne grožnje zoper osebnost države ali njene politične, ekonomske in kulturne elemente, vredni

obsodbe.

Nadalje je v 2. odstavku resolucije zapisano tudi da:

nobena država ne sme uporabiti ali spodbujati ekonomskih, političnih ali drugih ukrepov, da prisili drugo državo z namenom, da si podredi izvrševanje njenih suverenih pravic ali si zagotovi kakršno koli prednost. Državam je prepovedano kakršno koli organiziranje, pomoč, financiranje, spodbujanje in toleriranje subverzivnih, terorističnih ali oboroženih aktivnosti, ki imajo namen zrušiti režim v drugi državi.

Sklep, ki ga povzemamo po Turku (1984), nam daje jasno opredelitev načela neintervencije, ki pomeni, da je to načelo mednarodnopravna prepoved tistih samovoljnih, nasilnih dejanj države, ki pomenijo vmešavanje v notranje ali zunanje zadeve druge države, ki ogrožajo suverenost te države. Nanaša se na situacije, ki bi pomenile agresivno vojno, če bi bili podani vsi, tudi subjektivni pogoji za nastanek vojnega stanja. Za določitev spodnje meje načela neintervencije pa je bistvenega pomena pravica države, ki je žrtev intervencije, da opozori na okoliščine, ki po njenem mnenju pomenijo kršitev načela neintervencije. Roberto DiPrizio (2002, 13) ob tem poudarja, da suverenost in načelo neinterveniranja oblikujeta osnovo za red v anarhističnem mednarodnem državnem sistemu in služita zato, da branita šibkejše države pred močnejšimi. Državna suverenost in načelo neinterveniranja ohranjata heterogenost ideološke, gospodarske, etnične in verske diverzitete sveta (ibid., 13).

5.2 INTERVENCIJA

Danilo Turk (1984, 12-3) definira intervencijo kot pojav, ki zadeva predvsem odnose med državami. V največ primerih so države tudi aktivni in pasivni subjekti intervencije, imajo vlogo interventov in žrtev intervencije. Intervent je lahko tudi mednarodna organizacija – subjekt mednarodnega prava, ustanovljen s strani držav. Zgodovina mednarodnih odnosov pozna poleg navedenega tudi veliko število primerov, ko je intervencijo izvedla nedržavna tvorba, na primer teroristična organizacija, politična skupina ali gospodarska organizacija. Predvsem je bistvenega pomena, da je o

intervenciji moč govoriti samo kadar gre za dejavnost, ki jo je mogoče pripisati odgovornosti države ali skupine držav – da obstaja neposredna vez med državo in dejanji takih skupin .

Ustanovna listina Združenih narodov daje ekskluzivno pravico odločanja o uporabi sile Varnostnemu svetu, ki ga sestavlja pet stalnih članic – ZDA, Rusija, Francija, Kitajska in Velika Britanija – in 10 nestalnih članic z 2 letnim mandatom. V Ustanovni listini je pod členoma 41. in 42. določen postopek interveniranja.

41. člen navaja mirna sredstva reševanja sporov:

Varnostni svet sme odločiti, katere ukrepe, ki ne vključujejo uporabe oborožene sile, je treba izvajati, zato da bi se izvršile njegove odločbe, in sme pozvati člane Združenih narodov, naj izvedejo te ukrepe. Med te ukrepe lahko sodijo popolna ali delna prekinitev ekonomskih odnosov in železniških, pomorskih, zračnih, poštnih, telegrafskih, radijskih in drugih komunikacijskih sredstev ter pretrganje diplomatskih odnosov.

42. člen pa navaja nadaljnje ukrepe, ki sledijo, če so bila vsa mirna sredstva izčrpana in niso dosegla nobenega učinka:

Če bi Varnostni svet menil, da ukrepi, določeni v 41. členu, ne bi ustrezali, ali da so se pokazali neustrezni, sme z zračnimi, pomorskimi ali kopenskimi silami izvesti tako akcijo, kakršna bi se mu zdela potrebna za ohranitev ali vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti. Taka akcija lahko vključuje demonstracije, blokado in druge operacije, ki se izvedejo z zračnimi, pomorskimi ali kopenskimi silami članov Združenih narodov.

Intervencije lahko prevzamejo različne oblike – vojaško, politično ali ekonomsko intervencijo. Po koncu hladne vojne pa je v ospredju koncept humanitarne intervencije. Vojaške intervencije so v sodobnih mednarodnih odnosih prepovedane s 4. odstavkom 2. člena Ustanovne listine, ki prepoveduje uporabo sile v odnosih med državami članicami OZN (ibid., 14).

Intervencija v obliki političnega pritiska je, kot nadaljuje Turk (1984), mnogo težje opredeljiva kot vojaška intervencija, ker je težko ugotoviti, kdaj gre dejansko za prijateljsko prepričevanje in kdaj za samovoljno nasilno politično vmešavanje. Znaki, po katerih je mogoče prepoznati primere neposredne politične prisile, so grožnje z ekonomskimi ali vojaškimi sankcijami, ki so, četudi največkrat zavite v plašč diplomatske tajnosti, edini zanesljiv kažipot za odkritje intervencije v obliki političnega pritiska (ibid.).

Ekonomska oblika intervencije je razmeroma stara oblika, ki je bila v preteklosti zunaj okvira mednarodnega prava. Praviloma se je ekonomska intervencija izražala v obliki kolonialnega izkoriščanja območij, ki niso imela statusa države, ali pa v obliki trgovskih odnosov, kjer je ta odnos med zasebnim investitorjem ali trgovcem v tuji državi urejalo civilno pravo (Turk, 1984, 16). V času protikolonialne revolucije po drugi svetovni vojni in v času nastanka novih suverenih držav je postalo vprašanje ekonomske neodvisnosti in ekonomskih oblik intervencije prvorazrednega pomena. Dejavnost multinacionalnih korporacij kot ekonomskih naslednikov nekdanjega trgovca in trgovinskih družb predstavlja v mnogih primerih vmešavanje v notranje zadeve drugih držav, vmešavanje, ki je usklajeno z ustrezno akcijo držav, kjer je sedež teh družb (kot najbolj znan primer multinacionalke United fruit company v Gvatemali leta 1954) (ibid., 17).

5.2.1 CILJI INTERVENCIJE

Cilji interventa so v velikem številu primerov omejeni, usmerjeni k spremembi ravnanja države ali k začasnemu prenehanju izvrševanja suverenosti države, in ne k popolni podreditvi oz. prenehanju suverenosti te države (ibid., 13). Turk omenja, da je na splošno intervencija namenjena krepitvi ali ohranjanju moči interventa, saj država, ki uporabi metodo intervencije, z njo nasilno vpliva na voljo tiste države, ki je žrtev intervencije. Kar pa ločuje intervencijo od vojne je med drugim tudi to, da intervent sile zoper drugo državo praviloma ne uporablja totalno. Ker "sila, ki intervenira, želi doseči svoje cilje brez nevarnosti, da bi bila razglašena za agresorja" (Dimitrijević in Stojanović v Turk 1984, 16).

Kot ugotavlja Turk, so dejanski cilji intervencije le redkokdaj deklarirani. Interventi cilje praviloma pojansjujejo s sklicevanjem na zaščito vrednot, v današnjih časih pa vse bolj s humanitarnimi razlogi. Deklarirani cilji intervencij so bili tudi obramba določenih pravnih vrednot ali ideoloških vrednot – na primer demokratičnih vrednot pred komunizmom. Danes je upravičen razlog za intervencijo grobo kršenje človekovih pravic.

5.3 HUMANITARNA INTERVENCIJA

Politična filozofija humanitarne intervencije znotraj mednarodnih odnosov vidi povsem drugače kot slovarsko opredeljena humanitarne intervencija, ki pomeni zgolj človekoljubno pomoč na prizadetih območjih. Ker se diplomatska naloga osredotoča na vojaške akcije 21. stoletja, se bomo zgodovinsko omejili na dogajanje v 20. stoletju, ker je za našo analizo pomemben predvsem čas po koncu hladne vojne, kjer se začne dejanski razmah intervencij dvomljivih utemeljitev na podlagi kršenja človekovih pravic.

Na tem mestu se bomo omejili na tiste razlage, ki poskušajo intervencijske akcije držav upravičiti s sklicevanjem na določeno pravno opredeljeno izjemo od načela neintervencije, ki naj bi bila obče veljavna (Turk 1984, 256). Seveda je, kakor pravi Turk, v praksi meja med povsem političnimi motivi in pravnimi razlagami manj jasna in dejansko tudi manj pomembna – s stališča države je povsem vseeno, ali je njena ozemeljska celovitost in politična suverenost ogrožena s pojasnilom, da gre za humanitarne intervencije ali na primer za obrambo vrednot demokracije.

NATO je novembra 1999 na seminarju o humanitarni intervenciji v Scheveningenu podal svojo definicijo:

Humanitarne intervencije je oborožena intervencija v drugi državi, brez strinjanja te države, z namenom odgovoriti na humanitarne katastrofo oz. grožnjo le-te, ki je predvsem posledica grobega in obsežnega kršenja temeljnih človekovih pravic (Center for strategic studies, 2000).

Glavni točki te definicije se osredotočata na suverenost in človekove pravice države. Kot prvo mora biti v primeru intervencije nujno kršena suverenost države – ker govori o oboroženi intervenciji brez strinjanja države, v kateri se bo vršila intervencija. In drugič, da bi bila intervencija humanitarna, bi moralo biti glavno vodilo za intervencijo kršenje človekovih pravic.

Pravico za avtorizacijo kakršne koli intervencije ima Varnostni svet v okviru OZN – to mu omogočata 24. člen in celo VII. poglavje – v primeru humanitarne intervencije na podlagi Splošne deklaracije človekovih pravic. Na primeru Kosova leta 1999 pa je postalo jasno, da lahko država ali zveza držav intervenira brez posebne odobritve Varnostnega sveta.

Holzgrefe (Holzgrefe in Keohane 2003, 18) poda precej podobno definicijo humanitarne intervencije:

Grožnja ali uporaba sile preko državnih meja s strani države (ali skupine držav) s ciljem, da preprečijo ali končajo obsežno in grobo kršitev temeljnih človekovih pravic posameznikov, ki niso njeni lastni državljani, brez odobravanja države, v kateri intervenirajo.

Pri njegovi definiciji je predvsem pomembno, da poudari kršitev temeljnih človekovih pravic posameznikov, ki niso državljani države, ki intervenira. Saj, kot pravi Holzgrefe, gre za vprašanje, ali imajo države pravico uporabiti silo, da zavarujejo pravice državljanov druge države, ker je to veliko bolj kontraverzno.

Humanitarna intervencija in vojskovanje sta dva pojma, ki sta si nasprotna. Ubijanje v imenu reševanja življenj predstavlja diametralno nasprotje, ki spodkopava samo jedro humanitarnega projekta. Uporaba orožja je sicer verjetno edini odgovor na nasilje vojaških ali paravojaških skupin, zato da bi se ljudi zaščitilo pred genocidom, etničnim čiščenjem ali sistematičnim posilstvom. Tako po mnenju Amy Bartholomew (2006, 303) ni vprašanje, ali naj se v humanitarnih akcijah uporabi sila, temveč pod kakšnimi pogoji in čigavimi direktivami.

Thomas Hynes (1993) humanitarno intervencijo deli na dve obliki. Prva je relativno

nekontroverzna in je omejena na vojaško pomoč pri logistiki same intervencije – komunikacije, transport, medicinska oprema in mehanizacijski viri. Ta prva ni nujno povezana z uporabo vojaških sil. Druga oblika intervencije pa pomeni aplikacijo sile z namenom, da se prepreči, da bi bili nedolžni žrtve agresije – to dosežejo na dva načina – ali neposredno z obrambo ali posredno z uporabo sile, tako da izolirajo civiliste pred situacijami, kjer bi lahko bili ogroženi.

5.3.1 DOKTRINA DVOJNEGA UČINKA HUMANITARNE INTERVENCIJE

Liberalna politična misel rešitev pri vprašanju humanitarne intervencije vidi v tako imenovani doktrini dvojnega efekta, ki jo zagovarja tudi Michael Walzer. Po tej doktrini je, kot razlaga Teson (v Holzgreffe in Keohane 2003, 115), dejanje, v katerem so ubiti nedolžni, lahko legitimno, le če so izpolnjeni trije pogoji:

1. dejanje ima pozitivne posledice – na primer ubijanje sovražnih vojakov v pravični vojni
2. intervent deluje z dobrimi nameni – stremi k doseganju pozitivnih posledic. Če ima dejanje slabe posledice, kot na primer ubijanje civilistov, se to ne smatra kot namerno dejanje.
3. Dejanja s pozitivnimi posledicami (ubijanje sovražnih vojakov) odtehta tiste z negativnimi (ubijanje civilistov). To imenujemo tudi načelo proporcionalnosti.

6 SUVERENOST

Suverenost v klasičnem konceptu pomeni, da ima suverena država tako notranjo nadoblast nad vsemi drugimi oblastmi znotraj danega teritorija, kot tudi zunanjo samostojnost od ostalih zunanjih struktur oblasti (Keohane v Holzgrefe in Keohane 2003, 282). Bartholomew vidi državno suverenost v konceptu humanitarne intervencije kot temeljno regulatorno načelo mednarodnega prava, ki mora biti upoštevano, da prepreči oziroma kontrolira uporabo sile ene nacionalne države nad drugo (Bartholomew 2006, 303). Savić (1999) vidi nagnenje k internaliziranju človekovih pravic kot indikator, da želi globalna skupnost poudariti individualno suverenost in suverenost manjšin nad državno suverenostjo.

6.1 ŠTIRJE TIPI SUVERENOSTI

Stephen Krasner (v Holzgrefe in Keohane 2003, 284) razlikuje med štirimi tipi suverenosti:

1. notranja suverenost: učinkovita organizacija oblasti znotraj ozemlja določene države;
2. soodvisna suverenost: sposobnost države, da regulira pretok skozi lastne meje;
3. mednarodna legalna suverenost: prepoznavanje entitete kot države s strani uveljavljenih držav;
4. vestfalska suverenost: izključenost zunanjih struktur oblasti iz zakonodajnega procesa države.

Ti štirje tipi suverenosti niso nujno povezani med seboj, ampak jih lahko obravnavamo ločeno. V mednarodnopolitični zgodovini, pa tudi danes, najdemo primere držav oz. skupnosti, kjer je ta tipologija suverenosti dobro vidna. Med drugim Keohane omenja tudi Evropsko unijo, znotraj katere so države izgubile soodvisno in vestfalsko suverenost, a obdržale notranjo in mednarodno legalno suverenost (Holzgrefe in Keohane 2003, 284). Humanitarna intervencija vsekakor omejuje zunanjo suverenost, ker uveljavlja strukturo zunanje oblasti, je pa verjetno pomemben pogoj za obnovo

notranje suverenosti države (ibid., 286).

Za Keohana je pomembno dejstvo, da obstajajo stopnje zunanje oz. vestfalske suverenosti, ki jo nadzorujejo države same s specifičnimi, na pogodbah utemeljenimi, omejitvami njihovega zakonskega svobodnega delovanja (ibid., 285). Zanj je suverenost variabla, ne konstanta.

Fernando Teson (v Holzgrefe in Keohane 2003, 96) meni, da je humanitarna intervencija v določenih primerih povsem ustrezna. Njegova argumentacija te trditve izhaja iz liberalne politične filozofije, nanašajoč se na glavno nalogo države in vlade, ki je varovanje in zagotavljanje temeljnih človekovih pravic, ki pripadajo vsakemu posamezniku. S tega stališča vsaka vlada in oblast, ki resno krši te pravice, spodkopava edini razlog, ki ji daje njeno politično moč in nedotakljivost, in zato ne sme biti več varovana s strani mednarodnega prava. Ker je suverenost pogojevana z zagotavljanjem pravic državljanom, bi morala biti tistim, ki te pravice kršijo in se skrivajo za pravico suverenosti države, odvzeta. Tako tiranija kot anarhija bi morale biti po Tesonovem mnenju razlog za moralni kolaps suverenosti.

Po Tesonu (v Holzgrefe in Keohane 2003, 98) je kolaps državne legitimitete nujen, a ne tudi zadosten pogoj, za humanitarno intervencijo. Z drugimi besedami – nelegitimna vlada je nujen, ne pa zadosten pogoj za humanitarno intervencijo.

Michael Walzer (v Holzgrefe in Keohane 2003, 104) zagovarja moralno vlogo državnih meja nasproti humanitarni intervenciji. Po njegovem je pomembna razlika med domačo in mednarodno letigimnostjo, saj je vlada interno lahko nelegitimna, kar pa še ne pomeni, da imajo tuje vojske pravico intervenirati in vzpostaviti legitimnost. Prepričan je, da je med ljudstvom in vlado dovolj sodelovanja, da lahko nepravilnost rešijo povsem sami, znotraj države, v kar se tujci ne bi smeli vmešavati, saj lahko samo državljani sami strmoglavijo svojega tirana. Šele tedaj, ko tega sodelovanja radikalno primanjkuje, pravi Walzer, je dovoljena intervencija. To se zgodi v primerih genocida, suženjstva ali množične deportacije. To tezo podpira v skupnem obziru, saj naj bi države imele zgodovino in lojalnost, ki definira njihov politični proces in ta proces bi moral biti kot tak zavarovan, četudi so nekateri rezultati tega procesa za liberalno filozofijo

nesprejemljivi. Teson (v Holzgrefe in Keohane 2003) kritizira Walzerja, da pri tem poudarja, da diktatorji izhajajo iz družbe same, s čimer namiguje, da sta tiranija in anarhija naravni obliki političnega sistema, ki izhajata iz družbe same, iz česar po Tesonovem mnenju lahko zaključimo, da so po Walzerjevem državljeni sami krivi, če so žrtve političnega sistema.

Teson (v Holzgrefe in Keohane 2003, 105) piše, da Walzerjevo tezo najbolje ubesedi John Stuart Mill³, ki je zapisal, da je humanitarna intervencija vedno napačna izbira, saj svoboda nima nobene vrednosti, če se žrtve same ne borijo za svoje osvobojenje. Za Milla, kot piše Teson (ibid., 105) ljudstvo ne more resnično biti svobodno, če tujci bijejo njegove bitke. Tako Mill kot tudi Walzer, sta do neke mere imela prav, saj se je skozi zgodovino pokazalo, da je bila v države, kjer se je izvajala humanitarna intervencija, vselej potem uvožena demokracija, ki pa se je zelo počasi in težko, če sploh, konsolidirala. Nasploh je demokracija ureditev, ki jo mora ljudstvo neke države najprej osvojiti in ponotranjiti – kar je za tiranije, avtokracije in anarhije precej zahtevna naloga, ker izhaja iz močnega družbenega patriarhata, kjer je pomembna močna avtoriteta na čelu države. Sodoben primer je na primer Afganistan, kjer so sicer vzpostavili demokratične institucije in izvedli demokratične volitve, a ta demokracija deluje zgolj v Kabulu in njegovi okolici, medtem ko na teritoriju, ki ga še vedno nadzorujejo Talibani, ni tako uspešna.

Za Tesona (v Holzgrefe in Keohane 2003) igrajo državne meje pomembno vlogo pri samem konceptu intervencije. Ne samo, da določajo teritorij, kjer ima oblast monopol nad obročeno silo, ampak tudi do določene mere stabilizira socialne interakcije znotraj države, saj v globalnem smislu pomeni za državljane to, kar za kmeta pomeni njegova lastna zemlja. To igra odločilno vlogo po koncu intervencije, ko ima intervent precej manj pozitivnega vpliva na oblikovanje situacije ravno zaradi svoje kratkoročne intervence in prisotnosti na teritoriju, kjer se oblikuje nove institucije.

³ Glej John Stewart Mill: A Few Words on Non-intervention v Mill, John Steward. 1876. *Dissertations and Discussions*. Zvezek 3, str. 171-76.

6.2 POMEN SUVERENOSTI V HUMANITARNI INTERVENCIJI

Suverenost je temeljni princip mednarodnih odnosov in je zagotovljena v 7. odstavku 2. člena Ustanovne listine OZN. Pomeni pravico urejanja notranjih zadev brez vmešavanja zunanjih držav in zagotavlja majhnim državam nevmešavanje v državne zadeve s strani močnih držav. Tako je ohranjanje suverenosti države pomembna komponenta znotraj katere delujejo zakoni in okvir za delovanje mednarodnih odnosov (Centre for strategic studies, 2000). Tudi Ustanovna listina OZN je oblikovana tako, da preprečuje agresijo med državami in lahko samo opazuje dogajanje znotraj meja držav.

Po Hynesu (1993) sta esencialna elementa, ki omejujeta izvajanje moči med državami oz. nacijami: (1) nadzor nad določenim teritorijem in populacijo, kjer ima vlada učinkovito kotnrolo nad obema; (2) sposobnost sprejemati pravice in zakone mednarodnega prava.

Če načelo neintervencije ohranja enakost državne suverenosti med državami, pomeni, da eliminiranje načela neintervencije dela uslugo močnim državam, ker lahko svojo suverenost nad oblikovanjem zunanjih politik izrabijo za oblikovanje takšnih zunanjepolitičnih strategij, ki so njim v prid, hkrati pa kršijo suverenost oblikovanja notranjih politik majhnim državam. In v tem smislu države obstajajo tudi zato, da varujejo človekove pravice, in tako si tiste, ki jim to ne uspe, zapravijo pravico branjenja teh pravic oz. svojo suverenost.

Po hladni vojni se je počasi začel spreminjati tudi koncept suverenosti – poudarek je šel iz suverenosti kot kontrole na suverenost kot odgovornost (Keohane v Holzgrefe in Keohane 2003, 276).

6.3 SUVERENOST PO INTERVENCIJI

Keohane (Holzgrefe in Keohane 2003) je prepričan, da je po intervenciji suverenost potrebno do neke mere "ločiti" in nekatere dele ohranite, ostale, ki lahko ogrožajo postopni uspeh oblikovanja novih institucij, pa zavreči. Vestfalski koncept suverenosti,

ki varuje teritorij pred zunanjo avtoriteto, je potrebno ločiti od drugih oblik suverenosti, ki temeljijo na notranji avtoriteti, zakonskem statusu in sposobnosti kontrolirati pretočnost mej. Po Koehanovi teoriji je za težavne družbe, proti katerim so humanitarne intervencije uperjene, bolj pomembna notranja in zakonska suverenost kot klasična vestfalska. Ko je suverenost ločena po teh komponentah, je za oblikovalce politik veliko lažje razmišljati o oblikovanju institucij (ibid.).

Za Keohana (v Holzgreffe in Keohane 2003, 277) država še vedno ostaja osrednja enota varstva in kolektivne akcije, suverenost je še vedno v rokah ljudstva, ki vlada sebi, razen v primeru, ko povzroči veliko in neopravičljivo škodo. V tem primeru pa je po njegovem pomembno, da se država rekonceptualizira v politično enoto, ki lahko ohranja notranji red, medtem ko je vpeta v mednarodno sodelovanje. Potrebno pa je tudi upoštevati, da si ne glede na zakonsko enakost, države niso enake.

Keohane (ibid.) meni, da je po intervenciji najpomembnejše za državo, da se osredotoči na oblikovanje političnih institucij, ki pritičejo političnemu sistemu liberalne demokracije. Ker pa je vprašanje zaupanja oblasti tako občutljiva zadeva, je pomembno, da se zavedamo poledic, ki bi lahko sledile pri predajanju oblasti nazaj v roke (zmagovalne) večine. V sodobni praksi je vprašanje humanitarne intervencije večkrat odraz etničnega konflikta znotraj določenega teritorija in manj odraz političnih nasprotovanj. Zato je smotrno več časa posvetiti vprašanju vloge suverenosti po intervenciji.

Kot smo omenili že v prejšnjem poglavju, Stephen Krasner med seboj loči štiri različne tipe suverenosti. Državo načeloma koncepiramo skozi vestfalsko suverenost, ki se nanaša na oblast znotraj teritorija in neodvisnost od zunanjih oblasti. Zato podpirati suverenost v situacijah etničnega konflikta lahko pripelje do situacij, ki imajo lahko samo neprijetne opcije: (1) sprejem zatiranja s strani večine; (2) intervencija države, ki podpira manjšino, ali (3) mednarodna intervencija koalicije, ki želi preprečiti izgrede (ibid., 286). Da bi zmanjšali možnost takih nezaželenih razpletov, Keohane predlaga omejitve suverenosti, kar pa zahteva institucije, ki morajo biti vkomponirane v strukturo oblasti, ki jo sprejemajo vsi veliki igralci (ibid., 287). Take mednarodne institucionalne rešitve zahtevajo sicer neko matrico norm, pravil, praks in organizacij, znotraj katerih

nov status entitete ni anomalen. Verjetneje je namreč, da bodo novi oblastniki v državi sprejeli omejitve svoje suverenosti, če bo omejena tudi suverenost njihovih sosedov (ibid., 288).

Zunanje strukture oblasti v tem konceptu igrajo določeno vlogo tudi v procesu odločanja v vseh državah, celo v ZDA. Kjer obstaja močna nadnacionalna struktura oblasti, lahko države sprejmejo manjšo zunanjo suverenost, ker so varovane s svojo participacijo v regionalnih strukturah in obliko teh struktur (ibid., 288). V tem pogledu sprejemanje manjše zunanje suverenosti ni znak slabljenja, ampak ravno obratno.

Abram in Antonia Chayes (v Holzgrefe in Keohane 2003, 288) sta mnenja, da večina držav lahko spozna in uresniči svojo suverenost preko participacije v različnih režimih, ki regulirajo in urejajo mednarodni sistem, zato je potreba po tem, da je država članica take organizirane mednarodne skupnosti močan motivator za delovanje države. Take mednarodne skupnosti najdemo povsod, od trgovinskih do regionalnih. Keohane (Holzgrefe in Keohane 2003) izpostavlja, da take organizacije lahko veliko pripomorejo k boljšemu standardu majhnih držav, saj se morajo velike države velikokrat prilagoditi ekonomskim zakonitostim malih. Tu izpostavlja ZDA in male države, s katerimi so trgovale ZDA – oboje so se odrekle delčku zunanje suverenosti in pustile odprte meje za uvoz in izvoz, s čimer so po veliki depresiji popravile svojo ekonomijo.

V Evropi so institucije kot so na primer OVSE, Evropski pakt stabilnosti in sama Evropska unija institucije, ki postavljajo standarde za odnos držav do manjšin, podpora močnejših članic pa spodbuja implementacijo standardov (ibid, 290).

7 HUMANITARNA INTERVENCIJA PO KONCU HLADNE VOJNE

Večina avtorjev se strinja, da se je humanitarna intervencija kot je poznamo danes, v 21. stoletju, začela s hladno vojno. Konec hladne vojne je omogočil velike spremembe, med drugim tudi možnost uporabe vojaških sil z namenom doseči pozitivne rezultate (Hynes 1993).

Kot ugotavlja večina avtorjev, med njimi tudi Hynes (1993), je konec Sovjetske zveze prinesel dramatične spremembe, med drugim tudi to, da so narodi, ki so bili prej pod okriljem velesil, naenkrat ostali brez matične države, pod katero so se v hladni vojni borile. In kar je najpomembnejše, države so ostale brez vojaške in ekonomske pomoči za širjenje. V takem ozračju pa je lahko nastal novi diskurz ZDA in OZN glede humanitarnih vojaških intervencij. Čeprav je konec hladne vojne pomenil tudi konec imperija zla, s tem ni bilo konec potrebe, da ZDA najdejo novo moralno podlago za vojaške akcije. Oziroma, kot piše Hynes, potrebno je bilo izumiti nove mite in te mite morajo biti oblikovani tako, da je njihova rešitev humanitarna intervencija (ibid.).

Tako konec hladne vojne prinese nov spekter argumentov, ki opravičujejo humanitarno intervencijo. Za velesile, na primer ZDA, po Hynesovem mnenju to pomeni nove pogoje v ne več bipolarnem svetu in večjo negotovost, saj je bil prej svet razdeljen tako, da je bilo jasno videti, kdo je na čigavi strani. S tem se začne iskanje in oblikovanje novih mitov oz. vidikov za pojasnjevanje zunanjepolitičnih ciljev, kar vključuje tudi spremembo v delovanju ameriške zunanje politike (ibid.). Po Anne Holohan (2005) konec bipolarnе delitve sveta pomeni tudi večjo povezanost držav v mednarodnih odnosih, zato se povečajo tudi misije ohranjanja in vzpostavljanja miru, ki vključujejo vojaško intervencijo, kateri potem sledi vzpostavljanje institucij in vlade.

Humanitarna utemeljitev vojaške akcije ni nekaj novega, obstaja pa percepcija, da je ozračje po hladni vojni postalo bolj ugodno za uspešno izvajanje intervencij (Center for strategic study 2000).

Kot priznavajo nekateri avtorji, je humanitarna intervencija problematična že zato, ker si jo lahko privoščijo samo močne države, zato so tudi deklarirani humanitarni razlogi v

praksi največkrat prikrivali sebične interese velesil (Turk 1984, 256). Kljub temu pa ne moremo mimo dejstva, ki ga je navedel DiPrizio (2002, 12):

ZDA so najbolj vplivna politična, gospodarska in vojaška sila na svetu. So tudi edini najpomembnejši akter v humanitarnem sistemu, ker prispevajo največ denarja, pomoči in logistične asistencije humanitarnim akcijam po svetu. So edina država s politično, gospodarsko in vojaško sposobnostjo, da vodijo zahtevne humanitarne operacije, ki ponavadi terjajo hitro dostavo materialov in osebja v odmaknjene dele sveta. Dokler bodo ZDA ohranjale globalno vojaško dominanco, gospodarsko vitalnost in osrednjo politično vlogo v svetovnih zadevah, bodo ostale esencialne za uspešen sistem operacij mednarodne humanitarne pomoči in še posebej za humanitarne intervencije.

7.1 HUMANITARNA INTERVENCIJA IN MOŽNE REŠITVE MEDNARODNE ZAKONODAJE

Srž problema humanitarnih intervencij predstavlja predvsem zelo nedoločena mednarodna zakonodaja. Združeni narodi imajo moč odrediti intervencijo, hkrati pa so omejitve, ki jih predstavlja potrditev vseh stalnih članic varnostnega sveta, prestroge in redko dosežejo soglasnost. Zato vprašanje o spreminjanju zakonodaje ni neumestno.

Simon Chesterman (v Holzgrefe in Keohane 2003, 179) prepoznava dva glavna vira mednarodnega prava. Mednarodno običajno pravo, ki je neformalen in nenapisan zbir pravil, ki izvirajo iz prakse držav, skupaj z *opinio juris* – prepričanjem vlad, da je praksa za zakon potrebna ali vsaj pomembna za njegov nadaljnji razvoj. Večina pravil mednarodnega običajnega prava je univerzalnih, kar pomeni, da vse države prispevajo k njihovem razvoju, ohranjanju ali spreminjanju. Samo v primeru večinske podpore držav in nasprotovanja nobene oz. majhnega števila držav, lahko novo ali spremenjeno pravilo postane zavezujoče pravilo mednarodnega običajnega zakona (ibid., 179). Drug vir mednarodnega prava pa so sporazumi oz. pogodbe.

Kot piše Buchanan (v Holzgrefe in Keohane 2003, 138), bi lahko ustvarjanje nove

mednarodne zakonodaje, ki bi dopuščala humanitarno intervencijo mimo avtorizacije Varnostnega sveta, potekalo po dveh različnih poteh. Najprej, spreminjanje zakonodaje bi se dogajalo znotraj samega sistema ZN – z resolucijo Generalne skupščine ZN, ki bi določala nova pravila intervencije, združljive z amandmaji Ustanovne listine ZN (člen 2(4) in 2(7)) – taka sprememba zakonodaje je bila predlagana s strani Neodvisne mednarodne komisije za Kosovo. Tako spreminjanje zakonodaje, po besedah Buchanana, ne bi potrebovalo nobenih nelegalnih akcij (intervencije, ki jih Varnostni svet ni potrdil, a so sedaj primeri za proučevanje) za spreminjanje zakonodaje in bi bilo demokratično oz. bi imelo večinsko podporo v mednarodni skupnosti (ibid.).

Ker je spreminjanje zakonodaje znotraj ZN zelo dolgotrajen in težko dosegljiv proces – za spreminjanje je potrebna dvotretjinska večina v Generalni skupščini in dvotretjinska večina v Varnostnem svetu, a se mora s tem strinjati vseh pet stalnih članic - je možen tudi drug zakonodajen proces, ki bi potekal mimo ZN in bi temeljil na sporazumu oz. pogodbi. Buchanan na tem mestu predlaga koalicijo liberalno-demokratičnih držav, združenih s pogodbo, ki bi določala kriterije, ki bi morali biti doseženi, da bi bila intervencija dovoljena brez odobritve Varnostnega sveta. Ti omejevalni kriteriji bi vsebovali elemente teorije *pravične vojne*, kot na primer *proporcionalna sila* in *varovanje nevojskujočih strani*, hkrati pa bi vključili tudi sistem ZN, ki bi obsodilo kršenje človekovih pravic, ki je izzvalo intervencijo (ibid., 139). Buchanan sicer utemeljuje legitimnost take pogodbe z doseženo večino držav podpisnic. Spregledane pa so lahko države, ki so proti intervenciji in tiste, ki niso del liberalno-demokratične naveze.

Eden od načinov, ki ga tu še omenja Buchanan (ibid., 139), ki bi lahko uredili zakonodajo humanitarnih intervencij oz. jo legaliziral zunaj sistema ZN, bi bil lahko tudi postopen proces, ki bi proučeval primer za primerom in tako postopoma doprinesel k novemu *običajnemu* mednarodnemu zakonu, zaradi katerega avtorizacija humanitarne intervencije s strani ZN ne bi bila potrebna v vseh primerih. Zagovorniki tega načina spreminjanja zakonodaje vidijo intervencije NATA kot pomemben dejavnik v procesu, ki daje težo temu argumentu. Tako tvorjenje mednarodne zakonodaje za humanitarno intervencijo je vprašljivo predvsem z vidika držav, ki se z intervencijo ne strinjajo, zaradi česar je legitimnost pod vprašajem. Buchanan meni, da je to zelo rizična opcija.

Buchanan (v Holzgrefe in Keohane 2003, 141) pri navajanju opornih točk za ustvarjanje nove zakonodaje za humanitarno intervencijo izhaja iz NATO-ve intervencije na Kosovu. Pri tem poudarja, da je po tem, ko je situacija na nekem območju ocenjena kot kritična in so potrjeni vsi kriteriji, da gre za humanitarno katastrofo in je intervencija potrebna, pomembno tudi načelo proporcionalnosti – da intervencija ne povzroči več škode, kot bi jo neintervencija. Ravno neupoštevanje tega načela je izzvalo precej kritik pri intervenciji na Kosovu.

Simon Chesterman (v Holzgrefe in Keohane 2003, 194) v svetu po hladni vojni prepoznava, tako kot mnogi drugi avtorji, spremembo v ravnovesju sil. Geopolitična sprememba, ki je sledila po letih 1989–91, je pomembno vplivala na moč, ki so jo imele države na sprejemanje mednarodnega običajnega prava. Z nastajanjem novih držav se je tudi težišče v mednarodni areni spremenilo. Predvsem v ameriški literaturi je avtor zaznal deljenje na male in močne oz. velike države, kar v mednarodnopravni areni oblikovanja občin pomeni, da imajo velike države premoč nad malimi. Med drugim tudi zato, ker so male države odvisne od ameriške pomoči in morajo zato igrati po njenih pravilih. Najbolj očiten primer takega pritiska je iz leta 1990, ko je Jemen nasprotoval resoluciji Varnostnega sveta številka 678 glede operacije Puščavska nevihta v Perzijskem zalivu. Jemen je zaradi nasprotovanja tej resoluciji naslednjega leta ostal brez sedemdesetih milijonov dolarjev pomoči s strani ZDA. Tako je po Chestermanovem mnenju logično, da bodo države, ki bi sicer nasprotovale politiki, ki jo vodi ZDA, raje dvakrat premislile ob glasovanju proti njenim interesom. Tudi zato Chesterman misli, da je vpliv ZDA in njenih zaveznic na oblikovanje mednarodnih zakonov veliko močnejši, kot je bil med hladno vojno (ibid.).

7.2 PO INTERVENCIJI: POLITIČNA OBLAST

Interventi humanitarne intervencije, ki je dosegla svoj namen, se po uspešno končani intervenciji soočajo z novimi izzivi – postintervencijskimi dejanji. Ekonomska in politična rekonstrukcija je po prepričanju Roberta Keohana (Holzgrefe in Keohane 2003, 275) esencialnega pomena za uspešen zaključek take intervencije. Po njegovem mnenju je tudi predvideno uspešno oblikovanje institucij odločilnega pomena pri

odločanju za intervencijo. Na odločanje pred intervencijo bi moralo vplivati tudi predvideno oblikovanje institucij po intervenciji.

Keohane meni, da je pomemben dejavnik pri oblikovanju institucij po intervenciji tudi okolje, v katerem se država nahaja. Efektivnost grajenja takih institucij v "dobrem" okolju je precejšnja, zato lahko oblikovanje institucij kmalu usmerimo v notranje vzdržljivo liberalno demokracijo (ibid., 278). Tak je bil načrt za Bosno in Hercegovino ter Kosovo. Medtem ko na tak uspeh ne moremo računati pri propadlih državah kot sta Somalija in Afganistan. V takih družbah je rekonstrukcija državnih institucij, ki bi nudile notranji red, preprečile stradanje in izpolnjevale zunanje obveznosti, že relativno zadosten uspeh (Keohane v Holzgrefe in Keohane 2003).

Za interventa, ki se je za intervencijo odločil na poziv zatirane manjšine, po intervenciji obstaja velika verjetnost, da se bo znašel v situaciji, ko bo zatirana manjšina manipulirala z njim, v upanju, da upošteva njeno agendo, v čemer Keohane vidi možno represijo na opresorje (Holzgrefe in Keohane 2003, 279). Zato je predaja oblasti taki večini precej tvegana, saj obstaja velika verjetnost, da bo ta oblast zlorabljena. V etnično mešanih državah je ta nevarnost še toliko večja, saj bi to pomenilo, da etnična večina, ki dobi v roke oblast, gradi politiko po etnični liniji, s čimer si pridobi in vzdržuje politično moč. Keohane v tem vidi obrat v Madisonovski politiki frakcij – namesto da stranka omejuje stranko, večinska stranka, ki temelji na etnični pripadnosti, lahko ustvari demagoškega voditelja, ki gradi politiko na strahu ali sovraštvu do druge skupine (Keohane v Holzgrefe in Keohane 2003, 280). Zato je tudi potrebno premisliti, kako oblikovati politične institucije, da se lahko mednarodne organizacije s svojimi enotami umaknejo iz etnično mešanih področij brez strahu, da bi se ponovili spopadi, kot v primeru Bosne, Cipra in Kosova.

7.3 USPEŠNOST INTERVENCIJE V DOBRIH IN SLABIH SOSESKAH

V teoriji in praksi vidimo, da institucije najbolje nastajajo tam, kjer je veliko drugih institucij, ki jih podpirajo. V okolju s slabimi pogoji za tako rast so vojaške intervencije lahko na dolgi rok neefektivne. Keohane tako meni, da je kontekst, v katerem se

humanitarna intervencija dogaja, odločilnega pomena za dolgoročno politično učinkovitost vsake strategije, ki želi normalizirati življenje in civilne odnose med etničnimi skupinami (Holzgreffe in Keohane 2003, 292).

V tako imenovanih dobrih soseskah, vestfalska suverenost ni predpogoj za notranjo suverenost, ker imajo zunanje strukture oblasti lahko omejeno moč in so hkrati odzivne za vpletene države. Tako Keohane verjame, da v dobrih soseskah institucije lahko razvijejo omejeno državo z ločevanjem suverenosti. Problem pa je v tem, da dobrih sosesk ni možno kar ustvariti, ampak se morajo ustvariti same na temeljih skupnih interesov, tako kot na primer Evropska unija, ki je nastala na temelju skupnih varnostnih in še posebej ekonomskih interesov (ibid., 293). In ker je težko ustvariti dobro sosesko okoli težavnega centra, je za Keohana bolj smiselno redefinirati meje dobre soseske, kar lahko naredi le spodbuda iz dobre soseske v slabo. Primer je Evropska unija, ki poskuša Balkan narediti bolj evropski z obljubljanjem članstva v tej skupnosti, za katere pa velja doseganje visokih kriterijev na vseh področjih. Vendar prav ta spodbuda na dolgi rok konsolidira liberalno demokratično državo. Dobra soseska mora definirati slabo sosesko kot del njene soseske in naučiti ljudi v tej regiji, kako redefinirati to sosesko (ibid., 294).

V slabih soseskah pa je ta proces nekoliko otežen. Čeprav je humanitarna intervencija v takem delu sveta precej otežena, pa se je potrebno zavedati, da ima v slabih soseskah intervencija dve fazi. Prva faza po Keohanu je destruktivna, druga pa konstruktivna. V destruktivni fazi vojaška akcija prekine kontrolo nad izkoriščanjem človekovih pravic s strani režima, v konstruktivni fazi pa zagotovi ekonomsko pomoč in pomoč pri ustvarjanju državnih institucij. To se po navadi dogaja pod pokroviteljstvom mednarodne organizacije, kakršna so na primer Združeni narodi (ibid.).

Keohane vidi precej prednosti v ločevanju nivojev suverenosti, saj bi na primer te kategorije lahko omogočile procese, ki bi vodili do omejene neodvisnosti, znotraj katere bi se oblikovale liberalne demokratične institucije. Predlaga, da sprva suverenost niti ne bi bila ločena, ampak kar zanikana. Tako bi sprva država dobila mednarodno legalno suverenost in svoj sedež v ZN, notranja oblast pa bi pripadala ZN ali kateri drugi zunanji oblasti. Ko bi se družba začela postavljati na noge, bi na novo ustanovljene institucije dobivale suverenost nazaj postopoma. Tako bi si pridobila najprej omejeno

suverenost, ki bi jo vodila domača oblast in kontrolirali lokalni ljudje, ZN oz. neka druga zunanja oblast pa bi zadevo nadzirali. Zadnja stopnja bi bila integrirana suverenost, kjer bi oblast dobili narodi države, brez zunanje avtoritete, vendar z ustavnimi prepovedmi, urejenimi s strani nadnacionalnega sodišča in potencialno uvedenimi s strani sosed te države, kot na primer v Evropski uniji. Vestfalska suverenost bi bila zaobidena – ker bi suverenost potekala od omejene do končne integralne (ibid., 297). Integralna suverenost zahteva ustavni sporazum in vladavino zakona na nadnacionalni ravni, skupaj z nekaterimi ostanki sredstev uveljavitve v primeru krize.

8 KONCEPT PRAVIČNE VOJNE V HUMANITARNI INTERVENCIJI

Koncept pravične vojne je prišel v ospredje po koncu hladne vojne. Humanitarna intervencija je specifično kršenje suverenosti držav, zato je pomembno, da se vpelje neke normativne kriterije etičnosti takih kršenj državne suverenosti. Ker se vedno več avtorjev v svojih razpravah osredotoča na etičnost humanitarnih intervencij, ne moremo mimo temeljne teorije, ki poskuša zadostiti vprašanju, kdaj je vojna dovoljena oz. kdaj je moralno obvezujoča.

Večina avtorjev (Chomsky 2000; DiPrizzio 2002; Fixdal in Smith 1998) se strinja, da humanitarna intervencija nikoli ni čisto in samo humanitarna. Zaradi take predstave koncepta humanitarne intervencije, ki dejansko tudi ima temelje v zgodovini vojaških intervencij s humanitarnimi razlogi, je vprašanje iskanja etične in politične podlage za legitimnost intervencije največji izziv sodobnih mednarodnih odnosov in politične filozofije. Politična filozofija se največkrat zateče h konceptu oz. tradiciji pravične vojne, katere začetki segajo že v srednji vek, kjer se je tradicija najprej razvila v teoloških krogih. Po besedah Fixdalove in Smitha (1998) naj bi se večina filozofov, ki so izhajali iz obdobja srednjega veka, strinjala, da je vera najbolj (u)pravičen razlog za uporabo sile – na primer Tomaž Akvinski in Grotius.

Idealne humanitarne intervencije naj bi bile multilateralne in bi temeljile na kooperaciji. V realnosti pa, kot ugotavljata Fixdal in Smith (1998), so akterji teh multilateralnih operacij vlade držav, ki delujejo pod vplivom lastnih dolgoročnih in kratkoročnih interesov v tistem okolju. Ian Holliday (2002) kot pomembne igralce v novem humanitarizmu prepoznava tudi nevladne organizacije kot so Amnesty international, Zdravniki brez meja (Medicins sans Frontiere) in Human rights watch, pa tudi mednarodne multinacionalne korporacije, ki so tako kot nevladne organizacije akterji mednarodnega prava.

Koncept pravične vojne se ukvarja predvsem z vprašanjem moralnih obveznosti, ki jih nosi nasilje in uporaba smrtonosne sile (Fixdal in Smith 1998). V literaturi poznamo dve

kategoriji pravične vojne – *ius ad bellum*, ki se nanaša na vprašanje, kdaj se lahko upravičeno zatečemo k vojni, in *ius in bello*, ki poskuša definirati, kako je lahko vojna legitimno vodena (ibid.).

Mona Fixdal in Dan Smith (ibid.) v tradiciji pravične vojne v povezavi s humanitarno intervencijo vidita tri pomembne prednosti. Prva prednost, zakaj bi se morala ta tradicija bolj povezovati z vprašanjem intervencije, je dejstvo, da prepozna politiko in realnost moči skupaj z etiko. Etični in politični argumenti osvetlijo probleme z različnih kotov – zato je legitimno razlikovati med njimi, a jih hkrati nima smisla obravnavati ločeno enega od drugega. Druga taka prednost tradicije pravične vojne je, da v obzir vzame tudi pomembnost posledic intervencij, saj je uporaba sile sama po sebi nezaželena in po navadi napačana, vendar je v nekaterih okoliščinah lahko nujna in prava odločitev, čeprav ima celo tedaj lahko uničevalne posledice. Zato je po tej tradiciji cilj pomemben, ne pa tudi zadosten razlog za intervencijo. Pri konceptu pravične vojne je pomembno, kakšno nalogo, učinek in osebnost ima intervent. Pomembno je, kdo je intervent in kakšni so njegovi nameni – v humanitarnih intervencijah 21. stoletja zato ni tako sporna zgolj sama intervencija, kot je moteče dejstvo, da jo največkrat izvajajo ZDA, tudi unilateralno, in ne Združeni narodi, ki naj bi bili ustanovljeni ravno zato. Tretja prednost, ki jo avtorja izpostavljata pa je v preučevanju vsakega primera posebej, ker je navadno težko oceniti razkorak med dobrimi nameni in nepredvidenimi posledicami intervencije, ne da bi se osredotočili na posamičen primer.

Velik obseg literature se osredotoča na mednarodno pravo in človekove pravice, medtem ko je etični diskurz intervencije navezan predvsem na vprašanje državne suverenost. Fixdalova in Smith sta predvidela, da se doba suverenih držav bliža koncu, kar smo razdelali in do neke mere potrdili že v poglavju o štirih tipih suverenosti in kar lahko empirično vidimo tudi znotraj same Evropske skupnosti. Vsekakor pa je, kot ugotavljata Fixdal in Smith (1998) očitno, da kljub temu, da ima humanitarna intervencija močan element etičnosti, sam proces odločanja za intervencijo predvsem političen (ibid.). Zato je koncept pravične vojne nujno potrebno vplesti v diskurz humanitarne intervencije, saj postavi kriterije, ki intervencijo do določene mere depolitizirajo.

8.1 KRITERIJI KONCEPTA PRAVIČNE VOJNE IN INTERVENCIJA

Fixdal in Smith (1998) povzemata tri najbolj pogoste kriterije, ki so značilni za koncept pravične vojne. Ti trije kriteriji izvirajo že iz srednjeveških časov Akvinskega, za katerega so bili trije najbolj pomembni pogoji za pravično vojno *legitimna oblast*, *upravičen razlog* in *pravi nameni*. Novejši kriteriji pa zajemajo še *zadnji izhod*, *proporcionalnost* in *razumno upanje na uspeh*. Holliday (2003) sicer omenja tudi kriterij formalne napovedi vojne, ki pa jo takoj tudi ovrže kot povsem nepotreben kriterij za 21. stoletje.

8.1.1 LEGITIMNA OBLAST

Vprašanje legitimne oblasti se nanaša na interventa, torej kdo ima pravico do uporabe sile in kako lahko to pravico upraviči (Fixdal in Smith 1998). To vprašanje je ključnega pomena, saj intervent krši pravico državne suverenosti. Ali gre za legitimno oblast ni pomembno le v dveh primerih – če so vlade sprejele mirovne sile ZN in v primeru tako imenovanih propadlih držav (*failed states*). Propadla država je tista, v kateri ne obstaja več učinkovita vlada oz. oblast, zato ni niti možno kršiti njene suverenosti (Zartman v Fixdal in Smith 1998, 291). Vprašanje legitimne oblasti se pojavlja predvsem v primerih, ko nasilne intervencije kršijo državno suverenost. Suverenost v tem kontekstu pomeni državni nadzor nad notranjimi zadevami in zunanjo neodvisnost. Načelo neintervencije se nanaša na zunanjo neodvisnost države oz. njenim nadzorom nad notranjo jurisdikcijo, zato je edini razlog, ko je njena suverenost lahko kršena, če njena dejanja ogrožajo ali kršijo mir (Fonteyne v Fixdal in Amith 1998, 292).

Zanimiv pa je tudi pogled, ki ga je predlagal Mihael Reisman (*ibid.*, 294) in se navezuje na vejo v mednarodnih odnosih, imenovano kozmopolitanizem, po katerem je suverenost, ki jo varuje mednarodno pravo, v bistvu ljudska suverenost in ne toliko suverenova suverenost. Kar naj bi pomenilo, da je suverenost lahko, poleg zunanjih oblasti, kršena s strani domače oblasti, zato je lahko tudi ponovno vzpostavljena s strani zunanje ali notranje oblasti (*ibid.*). Če sprejmemo tako razlago, je intervencija potem povsem legalna. Vprašanje pa je, kdo bi bil intervent.

8.1.2 UPRAVIČEN RAZLOG

Holliday (2003) vidi kriterij upravičenega razloga kot esencialen šibek člen teorije pravične vojne. Edini neoporečen upravičen razlog v mednarodnem pravu za uporabo vojaške moči je samoobramba. Koncept pravične vojne kot upravičen razlog navaja tudi genocid, transgresijo in grobe kršitve človekovih pravic. Pravica do osamosvojitve pa je še vedno deležna razprav, saj obstaja dilema, kdaj se skupina posameznikov lahko deklarira za nacijo in zahteva lastno ozemlje. Na splošno velja, da je intervencija upravičena, če ima več pozitivnih rezultatov kot negativnih. Pozitiven izid lahko, kot pišeta Fixdalova in Smith (1998), vidimo v dveh verzijah – (1) pozitiven izid za tarčo intervencije ali (2) pozitivno posledico za državo, ki je spodbudila intervencijo. Težko je vzpostaviti univerzalni pravilnik, kdaj so razlogi za intervencijo upravičeni, zato je potrebno razloge, ki upravičujejo intervencijo, najti na podlagi stanja, v katerem je država v obziru.

Ian Holliday (2002, 126) v bran kriteriju upravičenega razloga navaja še tri dodatna vprašanja na katera je potrebno odgovoriti, da se prepričamo, ali gre za upravičen razlog:

- a) Ali obstaja problem, na katerega je edini odgovor vojna – je to zadnji izhod v danih okoliščinah predstavljenih kršitev?
- b) Ali je predlagana rešitev sprejemljiva za problem – je oblast legitimna in ali ima prave namene?
- c) Bo vojna rezultirala v boljšem ali slabšem stanju – lahko razumno upamo na uspešnost akcije in pričakujemo proporcionalnost učinka?

8.1.3 PRAVI NAMENI

Vsaka akcija mora temeljiti na pravih namenih za intervencijo, ti pa zadevajo motive interventov. Fixdalova in Smith (1998) vidita kot glavni motiv ohranjanje oz. vzpostavljanje miru, kar izključuje koristoljubne motive kot so profit, moč in slava. Motivi oz. pravi razlogi so večkrat osrednja tema literature o humanitarni intervenciji. Seveda jih je v samem procesu odločanja o humanitarni intervenciji težko odkriti, a so lahko dobro vidni v retrospektivi. Države v razvoju in male države ravno zato tako

goreče zagovarjajo načelo neintervencije, ker je to njihova obramba pred močnimi državami, ki svoje dejanske motive zakrinkajo pod humanitarnimi. Po mnenju Fixdalove in Smitha sta selektivnost in nekonsistentnost karakteristiki nedavnih humanitarnih intervencij (ibid.).

8.1.4 ZADNJI IZHOD

Ta kriterij določa, da je uporaba sile upravičena samo takrat, ko so že bile izčrpane vse alternative. Koncept pravične vojne predpostavlja uvedbo moralnih ovir za vojno oz. vojaške posege, ker imajo vojaške intervencije pozitivne in negativne posledice. Zato je načelo pravične vojne, da se najprej uporabijo vsa mirna sredstva, če imajo enak efekt kot intervencija, četudi bi mirna sredstva vzela nekoliko več časa za doseg istega učinka (ibid.). Nekateri teoretiki pa zagovarjajo nasprotni pol, da bi morala intervencija biti na vrsti prej kot zadnji izhod. S tem naj bi se rešilo več življenj in porabilo manj časa, predvsem pa tudi manj denarja. Tudi same posledice, kot pravijo zagovorniki intervencije, naj bi bile manj kritične kot v primeru zadnjega izhoda. S čakanjem na intervencijo kot zadnjim izhodom, naj bi nasprotna stran lahko organizirala in utrdila svojo vojsko in bi intervencija tako imela manj efekta oz. bi potekala bistveno dlje in bolj agresivno (ibid.).

8.1.5 PROPORCIONALNOST IN RAZUMNO UPANJE

Peter Temes (2003) meni, da kriterij proporcionalnosti oz. verjetnost uspeha odvrta vojsko stran od destruktivnih konfliktov, ki bi verjetno imeli slabe posledice. Hkrati pa se zdi, da ravno to oropa dejanje vojne svoje nujnosti, da naredi kar je prav, kar je moralno, kar ne more biti doseženo z nobenimi drugimi sredstvi. Tako dobi po Temesovem mnenju ta kriterij povsem banalen vidik – bori se le, če lahko zmagaš. Ta princip vsebuje idejo, da je mirno reševanje vedno lahko opcija. In na tej točki postavi zanimivo vprašanje, zakaj ne izberemo vedno miru? Edini odgovor, ki ga Temes (ibid.) najde na to vprašanje je, da je ne bojevati se in pustiti, da se zgodi najhujše, moralno nesprejemljivo - zato je vojna pravična samo takrat, ko je motiv tako primeren, da je boriti pošten boj in izgubiti bolj zaželeno, kot odmakniti se od boja in biti prizanešen.

9 HUMANITARNI IMPERIALIZEM

Humanitarne intervencije so, kot smo pisali že v prvem delu diplomskega dela, postale stalnica mednarodnih odnosov po koncu hladne vojne. Hladna vojna (obravnavana v drugem delu naloge) ni bila samo vojna dveh političnih in ekonomskih sistemov temveč tudi bitka za prevlado dveh sklopov človekovih pravic – političnih, ki jih je zagovarjal kapitalistični Zahod, in socialnih, ki jih je branil socialistični vzhodni blok. Na stanje, ki ga lahko spremljamo danes, lahko gledamo kot na zmagoslavni pohod državljanov in političnih pravic v spremstvu z demokratičnimi režimi, ki vznikajo na vsakem poteptanem avtoritarizmu, in boj za prevlado prostega trga na doslej tržno relativno zaprtih teritorijih. Na tem mestu se lahko navežem na Francisa Fukuyamo, ki je s svojim člankom Konec zgodovine leta 1989 napovedal zmago "meščanske" demokracije in tržnega gospodarstva (Baylis in Smith 2007). Kot piše Fukuyama (2002), se je po nenadnem padcu šestih komunističnih režimov v Vzhodni Evropi med julijem in decembrom 1989 v percepciji komunizma zgodil velik preobrat. Komunizem, ki se je predstavljal kot višja in naprednejša oblika civilizacije od liberalne demokracije, se od takrat naprej povezuje z visoko stopnjo politične in ekonomske zaostalosti. Izginila je ideološka grožnja, ki jo je komunizem nekoč predstavljal za liberalno demokracijo, z umikom Rdeče armade iz vzhodne Evrope pa tudi dobršen del vojaške grožnje (ibid.). Ta zgodovinska zmaga sile individualizma, ki jo predstavljajo liberalne gospodarske vrednote, je globalno prevladala in tako demokracija nima več nobene alternative. Politične in državljanove pravice so dokončno izpodrinile socialne, ekonomske in kulturne obrobe ter si tako zagotovile neomejen pohod nad nepravilnostmi tega sveta. Ker so hkrati tudi temelj demokratičnih režimov, jih podpira večina evropskih močnih držav in ZDA. Zato, kakor je omenil tudi Bricmont (2006), nasprotovati vojni intervenciji v bistvu pomeni podpiranje režima, ki ga hoče intervencija ovreči.

Preferiranje zahodnega modela demokracije je bilo vselej prisotno, nenazadnje je kot preferenčni politični sistem zapisano celo v Splošni deklaraciji človekovih pravic v 21. členu in v Mednarodnem paktu o državljanovih in političnih pravicah v 25. členu. In čeprav demokracija v sodobni politični filozofiji velja kot do danes najbolj popoln politični sistem, ki edini zagotavlja popolno izvajanje človekovih pravic, kot na

liberalizmu temelječi politični model omogoča tudi popolno globalno ekonomijo, ki v svojem bistvu izkorišča ceneno delavno silo in, kot je prepričanih mnogo avtorjev, nadaljuje imperializem z drugimi sredstvi. ZDA že od padca berlinskega zidu, simbola propada železne zavese oz. konca hladne vojne in s tem bipolarnega sveta, kjer sta bitko bila plansko gospodarstvo in socializem ter prosta trgovina in kapitalizem, igra svetovnega hegemonu, ki postavlja lastna pravila igre v svetu. Že De Feyter (2005) je pisal, da so države, ki so dominantne v vojaškem in gospodarskem smislu, dominantne tudi na področju mednarodnih človekovih pravic. V tretjem delu diplomske naloge bomo naredili sintezo problematike humanitarne intervencije in človekovih pravic, kot krinki za vojaške posege 21. stoletja. Te vojaške intervencije so prikazane kot rešiteljice človekovih pravic in svetovne demokracije, ki pa je pravzaprav nosilka svobodne tržne ekonomije. In kot poudarja Chomsky (1997), je pravičnost triumfirala z zmago demokracije, tržnega kapitalizma, zakonitosti in človekovih pravic. Združene države zdaj kot zastavonoša vodijo po poti k novemu svetovnemu redu miru, gospodarskega razvoja in sodelovanjem med tistimi, ki so videli luč, to pa so dejansko vsi, razen nekaterih, ki nočejo sodelovati. Bricmont (2006, 31) nadaljuje, da je osnovna ideja te ideologije precej preprosta: ker so človekove pravice in demokracija na Zahodu veliko bolj cenjene kot drugod, imajo ZDA pravico ali celo nalogo, da naredijo kar koli lahko, da te pravice razširijo na preostalo človeštvo. Še več, ta naloga ima prioriteto, ker človekove pravice pridejo prve, so celo predpogoj za razvoj.

9.1 OD POSKUSA PREPEČITVE HEGEMONSKE NADVLADE DO NOVEGA IMPERIALIZMA

Začetno točko problema humanitarnih intervencij v povezavi z demokracijo in posledičnim odpiranjem trga bi lahko označili z vestfalskim sporazumom leta 1648. Z njim se je začela oblikovati mednarodna skupnost kot jo poznamo danes in je bila prvič priznana suverenost države, točneje njena ozemeljska celovitost, ki se je odražala v priznanju mej in nevmešavanje drugih držav v notranje zadeve suverene države. Vestfalski mir je pomembno vplival na mednarodne odnose na Zahodu, pri tem mislimo na evropski prostor, a kot pišeta Jackson in Owens, je s svojim namenom, da bi preprečil hegemonijo ene države, preusmeril hegemonije na druge kontinente,

predvsem na jug, kjer se je odvijala tekma za kolonialno nadvlado (v Baylis in Smith 2007).

Potem, nadaljujeta MacDonald in Alston (2008), se dolgo časa ni spremenilo nič in naslednji pomemben datum, ki je spremenil potek mednarodnih odnosov, je leto 1945, ko je bila ustanovljena Organizacija Združenih narodov. Novost, ki jo prinese pojav te organizacije na mednarodno sceno, je skoraj kategorično zavračanje uporabe sile in leta 1948 prvo mednarodno priznanje človekovih pravic s Splošno deklaracijo človekovih pravic. Suverenost držav je s pojavom te organizacije postala okrnjena – načeloma je ostala v domeni posamezne države, a je bila pogojevana z določenim obnašanjem v mednarodni skupnosti. Od ustanovitve Združenih narodov naprej, so lahko pod določenimi pogoji druge države intervenirale, če so bile grobo kršene določene človekove pravice. Kdaj so človekove pravice grobo kršene, odredi Varnostni svet Združenih narodov, ki pa je, kot se je sedaj izkazalo, precej nekoherenten in neučinkovit.

Že sama sestava Varnostnega sveta, v katerem so stalne članice Kitajska, Francija, Rusija, Velika Britanija in ZDA, daje ideološko premoč Zahodu, iz česar je razvidno, da je tudi sklop državljanskih in političnih pravic, ki jih je zagovarjal Zahod v premoči nad socialnimi in kulturnimi, ki so bile bolj v domeni nezahodnih držav. Morgentahu (1995) meni, da so Združeni narodi idealen instrument skupne moči ZDA, Kitajske in Sovjetske zveze za prevlado v svetu. Institut veta naravnost izključuje možnost, da bi ZDA, Kitajsko ali Sovjetsko zvezo proti njihovi volji doletel kak ukrep mednarodne vlade (ibid.). Statutarna shema Združenih narodov, nadaljuje Morgenthau, je bila zgrajena na treh političnih predpostavkah. Prvič, velesile bodo soglasno pripravljene obravnavati sleherno grožnjo miru in varnosti, ne glede na vzrok. Drugič, njihova skupna modrost in moč bo zadostna za preprečitev vseh takih groženj. Tretjič, taka grožnja nikoli ne bo prišla s strani kake velesile. V praksi velesile namreč nikoli niso mogle glasovati soglasno, kadar so bili na tehtnici njihovi lastni interesi. In glavna grožnja miru in varnosti prihaja vselej ravno od velesil samih (ibid.).

Noam Chomsky (2003) govori o ameriški "imperialni veliki strategiji", ki naj bi bila rezultat dolgega procesa, ki je več desetletij samo kazal zobe, sedaj pa počiva na

temeljnem načelu: ZDA kot edina zmagovalka hladne vojne in največja vojaška ter ekonomska sila na svetu ni več dolžna spoštovati mednarodnega prava in sporazumno dogovorjenih norm, ampak se lahko, kadar so ogroženi njeni nacionalni interesi, zateče tudi k (vnaprejšnji) uporabi sile, da jih zaščiti ali uveljavi.

9.2 VLOGA DEMOKRACIJE V NEOIMPERIALIZMU

Sporočilo, ki ga nosi poudarjanje demokracije v dokumentih Združenih narodov, izhaja iz Kantovske filozofije, ki pravi, da avtoritarnost rodi vojno, medtem ko demokracija rodi mir – od tod torej sledi, da čim večje bo število demokratičnih držav (kakor se je zgodilo po padcu komunizma), tem miroljubnejši bo svet. Kot piše Michael Cox (v Baylis in Smith 2007), je ta predpostavka povezana z liberalistično hipotezo, ki se tiče vloge institucij: te ne le pomagajo učinkoviteje organizirati moderni svet, ampak veliko prispevajo k temu, da premagajo logiko anarhije s posredovanjem v konfliktih med državami. In to, kot nadaljuje Cox, gre spet z roko v roki z argumentom, ki povezuje vzrok miru z obstojem kapitalizma (ibid.). Kapitalizem ima namreč to moč, da s povezovanjem gospodarstva na globalni ravni, torej z investicijami v druge države, prisili te države, da se med seboj dobro razumejo, zavoljo dobrih gospodarskih odnosov. Lep primer je odnos med Kitajsko in ZDA, kjer je za voljo dobrih gospodarskih odnosov spregledano kršenje človekovih pravic, ob enem pa tudi vojaška pozicija Kitajske ne ustreza ravno vojaški poziciji ZDA (ibid.). Jean Bricmont (2006) ugotavlja, da je nekaj resnice v Leninovi ideji, ki pravi da so prednosti imperializma zahod tudi pokvarile, zaradi občutka superiornosti, ki ga je imperializem vcepil v zahodnjaško miselnost. To se sedaj spreminja iz dveh razlogov: na eni strani zaradi globalizacije, ki pomeni, da je Zahod postal bolj odvisen od tretjega sveta – ne samo, da uvažamo surovine ali izvažamo kapital, ampak smo tudi odvisni od poceni delavne sile in uvoza strojnikov in znanstvenikov. Po drugi strani pa to ponovno vstajenje Juga pomeni, da zahodni svet nima več vojaške premoči, s katero bi vsilil svojo voljo (ibid.).

Gospodarstvo je gonilna sila države, saj omogoča njen obstoj in ohranja mir v družbi. Emanuel Todd (2005) piše, da je velikost nasprotnika, ki so si ga izbrale ZDA, s čimer misli na Irak, resnični pokazatelj njihove trenutne moči. Meni, da je prava vojna

Amerike v Iraku povezana z gospodarstvom in ne terorizmom (ibid.). Tudi večina avtorjev ima pomisleke pri humanitarnih intervencijah, ki se nanašajo predvsem na vprašanje pravih ciljev intervencije. Todd s svojo izjavo doda tezo k tezi, da z zmago kapitalizma po koncu hladne vojne, ZDA nadaljujejo neoimperialistični pohod z drugačnimi sredstvi. Definicija v Oxfordovem slovarju politike opisuje koncept imperializma kot vsiljeno kolonialno prevlado evropskih držav predvsem nad afriškimi državami v poznem 19. stoletju, katerega vzrok naj bi bili predvsem ekonomski faktorji – racionalna prisvojitve novih trgov in surovin (McLean in McMillian 2009). ZDA s svojo politiko pravzaprav oblikuje nov imperializem, ki je bolj subtilen in ki svoje bitke bije na skoraj legalen način. Neoimperializem se skriva pod krinko najbolj občutljivih konceptov. Zahodu je uspelo človekove pravice zaviti v univerzalnost, ki zaobsega celotni svet in vse kulture. Univerzalizirali so kapitalizem, demokracijo in liberalizem, ter preko koncepta človekovih pravic ustvarili kriterije etičnosti za poseganje v suverenost druge države. Neoimperializem tako bije svoje bitke na plečih univerzalnih človekovih pravic.

Jean Bricmont (2006, 105-106) ugotavlja, da nasprotovanje preteklim vojnám ne temelji samo na prepričanju, da je mednarodno pravo edino sredstvo, s katerim lahko preprečimo vojno vseh proti vsem ali diktatorstvo ene države, ampak tudi na tem, da so ZDA sistematično sovražne vsem resnim družbenim napredkom v tretjem svetu in zato vsak tak napredek predstavlja slabenje moči ZDA. Emanuel Todd (2005) gre celo tako daleč, da polemizira o moči ZDA, čigar nemoč se kaže pri izbiri novih nasprotnikov in tudi v nasprotovanju močnih držav kot so Francija, Nemčija in Rusija, ki take politike ne podpirajo. Todd tudi ameriško zavračanje reševanja izraelsko-palestinskega vprašanja vidi kot prednost Washingtona, da ima stalno »vročo« točko na Bližnjem vzhodu, da lahko s tem izraža vedno večjo sovražnost muslimanskih držav do zahodnega sveta (ibid.). Morgenthau (1995, 144) poudarja, da kadar je država vpletena v vojno z drugo državo, je zelo verjetno, da bo država, ki pričakuje zmago, vodila politiko, s katero bo dosegla trajno spremembo odnosov moči z obzirom na poraženega sovražnika. Država bo takšno politiko izvajala ne glede na cilje, ki si jih je zastavila ob izbruhu vojne. Namen takšne politike spremembe je, da odnose med zmagovalcem in poražencem, obstoječe ob koncu vojne, preoblikuje v nov status quo mirovne ureditve. Tako se vojna, ki jo je zmagovalec začel kot obrambno vojno (za ohranitev predvojnega

statusa quo) z bližajočo se zmago spremeni v imperialistično vojno, se pravi vojno za trajno spremembo statusa quo (ibid., 144).

10 KOSOVO

10.1 OSNOVNI PODATKI O KOSOVU

Kosovo je razglasilo neodvisnost 17. februarja 2008, slabih 9 let po bombardiranju. Po podatkih, ki jih navaja Osrednja ameriška obveščevalna služba (CIA factbook) so kosovski državljani najrevnejši prebivalci Evrope, njihov BDP znaša zgolj 2500 ameriških dolarjev na prebivalca. Nezaposlenost dosega stopnjo okoli 40% vseh prebivalcev in predstavlja velik problem, saj spodbuja emigracijo in aktivnost črnega trga. Tamkajšnja nahajališča rudnih bogastev so nekoč predstavljala industrijsko hrbtenico Jugoslavije, a se je donosnost zmanjševala zaradi zastarele opreme in nezadostnih investicij. Zanimivo je, da centralna zbirka podatkov ameriške obveščevalne službe ne omenja, da je območje Kosova največje nahajališče premoga v Evropi, takoj za Rusijo. Kosovo, kot omenja zbirka podatkov, je ena izmed najbolj odprtih gospodarstev v regiji in še naprej sodeluje z mednarodno skupnostjo, da še izboljša poslovno okolje in tako privabi tuje investitorje.

10.2 VZROKI ZA INTERVENCIJO

Intervencija NATA na Kosovu leta 1999 predstavlja precedens oz. prelomno točko v zgodovini humanitarnih intervencij. Šlo naj bi za prvo zares humanitarno intervencijo, kakor jo je imenoval takratni predsednik Bill Clinton. Konflikt med Srbi in kosovskimi Albanci ima dolgo zgodovino. Dogodki, ki so izzvali potrebo po humanitarni intervenciji, pa imajo svoje začetke v letu 1981, ko so študenti na Prištinski univerzi demonstrirali, kar se je kasneje sprevrglo v nemire, proti Srbom in Črnogorcem in kar je po mnogih podobnih izbruhih nemirov privedlo do izvolitve Slobodana Miloševića za predsednika Srbije maja 1989. Milošević je kmalu za tem kosovsko avtonomnost zreduciral zgolj na administrativno regijo Srbije (DiPrizio 2002). Leta 1990 so kosovski Albanci razglasili neodvisnost, ki jo je priznala le Albanija, vzpostavili pa so tudi svojo skupščino, vodja katere je bil Ibrahim Rugova. Chomsky (2000) navaja, da je bila nagrada za nenasilje, ki so ga izvajali do Daytonskega sporazuma, ko so bili namenoma izpuščeni iz urejanja etničnega vprašanja Albancev na Kosovu, mednarodno zanemarjanje, kar pa je še bolj pomembno, ameriško zanemarjanje. Posledica tega je bil

vzpon leta 1995 ustanovljene Osvobodilne vojske Kosova in širjenje narodne podpore oboroženi borbi za neodvisnost, ki se je borila proti srbskim policistom in državnim uradnikom (ibid.). Leta 1998 se je Srbija temu uprla in sporočila, da je bilo do takrat ubitih več kot 200 srbskih policistov in civilistov, zato so februarja in marca istega leta začeli spopade v regiji Drenica in požigali domove, praznili vasi in pobijali etnične Albance (DiPrizio 2002). Do sredine julija 1998 je Milošević ukazal ofenzivo, v kateri je bilo ubitih več kot 2000 Albancev, več kot 300.000 pa jih je zapustilo svoje domove.

V luči teh dogodkov so Srbske sile januarja zakrivile masaker 45 kosovskih Albancev v vasi Račak, kar je bilo povod NATO-u, da z grožnjo zračnih napadov prisili obe strani v srečanje v mestu Rambouillet v Franciji, kjer bi podpisali mirovni sporazum (DiPrizio 2002). Predlog mirovnega sporazuma je predvidel demokratično vlado na ozemlju Kosova in namestitev NATO-vih enot za ohranjanje varnosti. Ker je Milošević zavračal prihod NATO-vih enot na srbskem ozemlju, je 20. marca izvedel vojaško ofenzivo, s katero je pregnal dobršen del Albancev s svojih domov, zato je 24. marca NATO pričel z bombardiranjem Jugoslavije (ibid.).

10.3 VERJETNEJŠI RAZLOGI INTERVENCIJE

Gre za prvo interveniranje demokratične države v drugo demokracijo, s čimer se je dokončno razblinil mit, ki ga je uvedel Doyle – o nenapadanju demokracij med seboj (Todd 2005). Intervencija na Kosovu pa je bila med drugim posebna tudi z vidika medijske propagande, ki je potekala v ozadju priprav na intervencijo in je hkrati ustvarjala popačeno sliko, s katero bi upravičili poseg na teritorij Srbije. Noam Chomsky (2000) poudarja, da je Masaker v Račku 15. januarja 1999, ki je terjal okoli 45 žrtev, dobil ogromno pozornost medijev in je tako razumljen kot ključni dogodek, ki je prisilil Washington in njegove zaveznike, da zgroženi nad dogodki začnejo s pripravami na vojno. Čeprav so pred tem dogodkom kosovski Albanci pobili več kot 200 pripadnikov srbske manjšine na Kosovu, se je vsa medijska pozornost skoncentrirala na ta zadnji dogodek (DiPrizio 2002). S tem so svetu prikazali Miloševića kot naslednjega diktatorja, ki ne želi podpisati mirovnega sporazuma, zato preprečitev humanitarne katastrofe in promocija demokracije ter ohranjanje miru z

ameriškega zornega kota upravičuje to intervencijo (Shah 2001). Tudi Jean Bricmont (2006, 20) poudarja, da se ideologija v podporo vojni nahaja v strahu pred novim Hitlerjem – v sodobnem času se namreč vsakič sproti uporablja analogija novega Hitlerja, katerega je potrebno onesposobiti preden se zgodi še en holokavst.

Anup Shah (2001) polemizira, da je bombardiranje Srbije in pomoč osamosvajanju Kosova pravzaprav zbir dodatnih političnih agend, ki jih ta regija ponuja. Med drugim tudi zaradi geografske lege Kosova, ki bi v prihodnosti lahko zagotavljala dostop do kaspijskih naftnih rezerv in zaradi svoje lege služila za strateško širjenje NATA – kar se je kasneje izkazalo za utemeljeno, saj je NATO tam vzpostavil ogromno vojaško bazo, ki je sedaj največja v tujini zgrajena baza po vojni v Vietnamu (ibid.).

Ker ima Kosovo ogromne zaloge rudnin – celo največje v Evropi zahodno od Rusije, po nekaterih podatkih naj bi posedovala celo 17 milijard ton rezerv premoga in ima nekaj naftnih rezerv – je zelo mamljiv trg za investitorje, ki pa bodo prišli le, če bodo pogoji za vlaganje zanje ugodni, hkrati pa ima ta regija tudi pomembne industrijske kapacitete. Nenazadnje pa Shah omenja tudi oboroževalno trgovino, ki naj bi se razcvetela po NATO-veemu posredovanju in posledičnemu vzpostavljanju baz na Kosovu, v državah blizu Kosova (ibid.).

10.4 NATO KOT GLAVNI NOSILEC HUMANITARNE INTERVENCIJE

Večina avtorjev (Bricmont 2006; DiPrizio 2002; Chomsky 2000) se strinja, da je bil NATO v to zgodbo vpleten zaradi zelo oslABLJENE podobe v javnosti v luči svoje 50. obletnice delovanja. Nenazadnje je tudi takratni predsednik Amerike Bill Clinton kot enega izmed razlogov navedel utrjevanje NATO-ve kredibilnosti. Po koncu hladne vojne je njegova vloga v evropskem prostoru namreč postala precej vprašljiva. Rešitev iz krize svojega obstanka se je ponudila s kršenjem človekovih pravic v delu Evrope, ki je zaradi svoje geografske lege precej zanimiv za Američane (Shah 2001).

Omenjeni avtorji tudi sicer poudarjajo, da je bilo v svetu v tem času veliko več konfliktnejših regij, kjer je šlo za obsežnejša kršenja človekovih pravic in večje število žrtev, kot na primer v Demokratični republiki Kongo, Vzhodnem Timorju, v Turčiji,

Etiopiji, Izraelu, Ruandi, Tibetu itd. V teh primerih se niti Amerika niti zveza NATO nista podvzivala v svojih humanitarnih vzgibih.

Ameriška državna sekretarka Madeleine Albright je kot temeljni nacionalni interes, ki je na Kosovu ogrožen, omenila mir in stabilnost v južni Evropi. Ker ima Amerika velik interes ohraniti mir v Bosni, je pomembno, da nasilje na Kosovu, ki je geografsko zelo blizu, ne ogrozi tega miru. Hkrati pa ima Amerika močne interese v ojačanju demokratičnih načel in praks na Balkanu, zato je grajenje prave demokracije na območju bivše Jugoslavije k crucialnega pomena. Konflikti na območju Kosova bi lahko podžgali spopade tudi v sosednji Albaniji in Makedoniji, kar pa bi lahko ogrozilo tudi NATO-ve zaveznice Turčijo in Grčijo. In ker Slobodan Milošević razume zgolj jezik sile, ga lahko ustavi samo močan pritisk NATA in trdo ameriško vodenje akcije (DiPrizio 2002).

Da je vojaška organizacija sprovedla humanitarno intervencijo je pravzaprav paradoks. Taka unilateralna akcija, ki so jo izvedle ZDA, se je pokazala za precej nehumano. Zgoraj omenjeni avtorji so enotni, da je bilo bombardiranje civilnih ciljev v Srbiji nekaj najbolj neetičnega. Kot piše Chomsky (2000), je predvsem na primeru Vojvodine vidno, da ni šlo zgolj za zastraševanje. Vojvodina je bila takoj napadena z vso silo, predvsem pa njeno glavno mesto Novi Sad, kjer so bili hitro uničeni mostovi, infrastruktura, vodovod in električno omrežje. Vojvodina, ki je veliko poljedeljsko območje v Evropi, je, nadaljuje Chomsky, stotine kilometrov oddaljena od Kosova in je bila do NATO-vega bombardiranja mirna regija (ibid.). Chomsky prav tako omenja, da privrženci humanitarnih intervencij poudarjajo, da namen „modernih“ vojsk ni več samo branjenje svojega ozemlja, temveč pomoč drugim in reševanje zatiranih narodov. To pomeni vojno s čim manj žrtvami na strani „osvoboditelja“, zato se je večina napadov vršila iz zraka (ibid.). Avtorji, ki so se ukvarjali z moralnim vprašanje NATO-ve intervencije v Srbiji so enotni: NATO-va intervencija v nikakršnem pogledu ni bila humanitarna. Humanitaren ni bil pristop, ki je zajemal avtomatsko vodena letala, kasetne bombe, katerih posebnost je, da se razletijo in povzročajo poškodbe na človeškem telesu še dolgo po tem ko so bile odvržene, uporaba orožja z osiromašenim uranom itd. Humanitarno ni bilo niti bombardiranje civilnih ciljev kot so bolnice, radijske in televizijske postaje, nesrečno zablodela bomba na Kitajski ambasadi itd. Bombardiranje

več kot 200 tovarn, pomeni večjo brezposelnost in posledično podhranjenost delavcev, bombardiranje kemičnih tovarn, ki lahko predstavljajo ekološko katastrofo – je to humanitarno ali prej teroristično dejanje? A kot zatrjuje Amerika, je bilo nehumano bombardiranje edina humana stvar za obvarovanje človekovih pravic kosovskih Albancev.

Analiza humanitarne intervencije na Kosovu skozi koncept pravične vojne to humanitarno intervencijo brez pomislekov ovrže. Pravičnost intervencije pade na testu pravih namenov in kriteriju proporcionalnosti. Humanitarno akcijo pa lahko utemeljimo z Keohanovo tezo o dekonstrukciji in kasnejši konstrukciji države, ki smo jo že omenjali v enem od poglavij.

10.5 KOSOVO PO OSAMOSVOJITVI

Po letu 1999, ko je potekala humanitarna intervencija, se je na Kosovu razvila ena največjih ameriških vojaških baz – Kamp Bondsteel. Vojaška baza velja za eno največjih in najdražjih oporišč po vojni v Vietnamu. Po podatkih, ki jih navaja Michel Chossudovsky (2008) je v oporišču stacioniranih 6000 ameriških enot. Manj znano dejstvo je, da je lokacija oporišča ob pomembnih naftnih poteh in energetskih koridorjev, ki so trenutno načrtovani za gradnjo (Trans-Balkan oil pipeline) (ibid). Omenjanje naftnih in energetskih koridorjev na Balkanu sočasno z ameriško agendo v tem delu Evrope in izgradnjo enega največjih NATO oporišč, kaže na to, da bi v ozadju lahko bili alternativni razlogi za začetek intervencije na Kosovu. Humanitarnost tako ne bi bila edini cilj interveniranja. Posamezni avtorji, ki so po letu 1999 raziskovali ozadja krize na Kosovu, omenjajo predhodne plane za izgradnjo vojaškega oporišča na Balkanu, s čimer bi se zaščitili strateški projekti izgradnje albansko-makedonsko-bolgarskega naftnega koridorja, ki bi prenašal nafto iz kaspijskega območja (bolgarsko črnomorsko pristanišče Burgas) do jadranskih pristanišč – predvsem pomembna so tu črnogorska pristanišča, ki so dovolj globoka za mogočne transportne ladje. S tem sta si NATO in ZDA pridobila strateški položaj pri nadziranju plinovodnih poti in transportnih koridorjev, ki povezujejo črnomorsko območje z Zahodno Evropo (ibid.). Nadalje Chossudovsky navaja, da je zanimivo tudi to, da po teh poteh hkrati poteka glavna

heroinska povezava in preprodaja z drogo v smeri Afganistan – Zahodna Evropa. V tem primeru gre za kriminalne milijardne posle, ki tranzitno potekajo preko območja Kosova in Albanije (ibid.).

Pregledi ozadja potrebe po intervenciji na Kosovu pokaže, da se intervencija ujema s strateškimi pogledi NATA in ZDA. S prihodom NATO oboroženih sil na Kosovo in s tem v Srbijo ter na Balkan (SFOR v Bosni in Hercegovini so vodile mirovne sile ZN), je bila ZDA in NATU omogočena vojaška in strateška prisotnost na območju Balkana, ki ima velik strateški pomen in je stičišče gospodarskih in geopolitičnih aspiracij velesil – Rusije, ZDA, Zahodne Evrope. Po letu 1999 je Kosovo de facto postalo teritorij pod tujo vojaško oblastjo – uradno ostaja pod administracijo Združenih narodov, medtem ko se uveljavlja NATO-va vojaška jurisdikcija. Odcepitev Kosova od Srbije in razglasitev neodvisnosti hkrati ojača nadzor NATO-a in ZN-a na zasedenem območju.

Karen Tablot (1999) izpostavlja transnacionalne korporacije, ki se skupaj z vladami držav vmešavajo v suverenost in demokratične pravice držav, da bi dosegle povsem neomejen dostop do investicij, poceni delavne sile in potrošnikov v vsakem kotičku sveta. Kot nadaljuje Tablotova je bila tudi večina težke industrije, ki jo je NATO bombardiral, izključno v državni lasti, samo 20% vseh zaposlenih namreč dela v privatnem sektorju (ibid.). Nasploh demokratizacija področij igra pomembno vlogo, saj odpira trg in omogoči velikim transnacionalnim korporacijam, da preko privatizacije tudi sami posežejo v državo, kjer kot mogočni igralci lahko vplivajo na vlado. Da je Amerika lahko soustvarjala novo državo Kosovo, je verjetno najboljša referenca za ameriška podjetja, ki želijo svoj trg razširiti na Balkan in od tam na Bližnji vzhod.

Transnacionalne korporacije predstavljajo veliko grožnjo ravno socialnim in ekonomskim človekovim pravicam, saj s svojo logiko profita iščejo vedno cenejše trge delavne sile in s tem uničujejo gospodarstva, ogrožajo okolje in destabilizirajo vlade. Demokratični režim, ki je bil vpeljan na Kosovo po osamosvojitvi, je poleg prostora za spoštovanje človekovih pravic in vladavine zakona, preko privatiziranja naredil prostor še za prosti trg. Ekonomist Victor Perlo lepo opiše povezavo med transnacionalnimi korporacijami in ameriški vojaškimi silami, ko pravi, da tam, kjer ameriške vojaške sile penetrirajo in ustvarijo vojaške baze, jim nato sledijo tudi ameriške korporacije, ki

so na tem območju potemtakem vojaško zaščitene (Perlo 1999).

12 SKLEP

Človekove pravice so bile z zapisom v mednarodnem dokumentu, ki ga predstavlja Splošna deklaracija človekovih pravic, prvič univerzalno utemeljene in globalno predstavljene. Poslanstvo Združenih narodov je temeljilo na ideji, da bi vsak človek imel zagotovljen zakonski okvir, ki bi mu omogočal dostojno življenje. Človekove pravice gradijo na ideji, da se vsak človek rodi svoboden in z enakim dostojanstvom, ne glede na barvo kože, spol, jezik ali politično prepričanje. Pravice bi morale biti za vse ljudi enake, zato so jih oblikovali tako, da bi delovale univerzalno. Že pri oblikovanju pravic se je izkazalo, da ima glavno besedo pri oblikovanju Zahod, zato je bilo ob sprejetju deklaracije precej neodobravanja s strani azijskih in afriških držav. Kritike so padale predvsem na politične pravice.

Splošna deklaracija človekovih pravic v 21. členu vsebuje načela demokratične ureditve. Ta člen so kasneje, leta 1966, nadgradili z Mednarodnim paktom o državljanskih in političnih pravicah. Istočasno s tem paktom je bil v podpis dan tudi Mednarodni pakt o socialnih, ekonomskih in kulturnih pravicah. V obdobju hladne vojne, ko je bil svet razdeljen na zahodni in vzhodni blok, sta ta dva bloka zagovarjala vsak svoje pravice – kapitalistično naravnani Zahod je zagovarjal politične, socialistični vzhodni blok pa socialne pravice. Z zmago Zahoda je prevladala demokracija, ki je tako propagirala politične in državljanske pravice kot temelj svobodnega in dostojanstvenega človeka. Po razpadu Sovjetske zveze so države, ki so se odcepile od nje, ena za drugo bolj ali manj uspešno prevzemale demokratično ureditev. S tem je Zahod pridobival na moč in legitimnosti. Demokratične države pa so prevzemale liberalni model ekonomije, s čimer se je začela privatizacija nacionalnega premoženja in odpiranje trga tujim investicijam. Še vedno pa je ostalo precej držav, ki so ostale pod avtoritarno oblastjo.

Z Ustanovno listino Združenih narodov se je oblikovala globalna mednarodna skupnost, ki je zajemala večino takratnih držav, s koncem hladne vojne pa so vzniknile nove, s čimer se je skupnost širila. Taka mednarodna skupnost se je zavezala k ohranjanju miru in stabilnosti v Svetu, kar je pomenilo tudi, da je suverenost pridruženih držav sicer bila nedotaknjena, hkrati pa ne več vseobsegajoča. Združeni narodi so namreč kategorično

zavrnilo uporabo sile, a hkrati zapisali tudi določene pogoje, pod katerimi bi sila lahko oz. morala biti uporabljena. Med drugim je bila sila predvidena tudi v primeru grobega in obsežnega kršenja človekovih pravic, kamor štejemo genocid, etnično čiščenje in množično deportacijo. Varnostni ventil, ki ga je predvidela Ustanovna listina pa je bila avtorizacija intervencije s strani Varnostnega sveta, ki je edini lahko odobril legalno poseganje v suverenost neke države.

Z nastajanjem novih držav, so rasli tudi etnični konflikti na etnično mešanih območjih. Ti so predstavljali poligon za kršenje človekovih pravic in posledično humanitarne intervencije. S padcem vzhodnega bloka so ZDA ostale edini hegemon z ogromno vojaško kapaciteto. In države, ki so dominante v vojaškem in gospodarskem smislu, so dominantne tudi na področju človekovih pravic. Tako ni nenavadno, da so ZDA prevzele pobudo pri humanitarnih intervencijah.

Odpiranje trgov in hitro rastoča informacijska in avtomobilska industrija je spodbudila potrebo ZDA po novih trgih in še bolj po novih surovinah. Največja nahajališča surovin, potrebnih za ti dve vrsti industrije se nahajajo na ozemljih z najbolj zakoreninjenimi avtoritarizmi – na Bližnjem in Srednjem vzhodu. Kot strateško pomembno pa so prepoznali še eno območje, ki ga je že dalj časa pretresalo etnično nasilje. Srbsko pokrajina Kosovo so že dalj časa pretresali nemiri med Srbi in kosovskimi Albanci. V bliskoviti medijski propagandi proti agresorjem Srbom na Kosovu, so uspeli širšo javnost prepričati, da je dogodek, znan kot masaker pri Račku, kjer je bilo pobitih 45 kosovskih Albancev, prerasel v etnično čiščenje. Človekove pravice so tu odigrale odločilno vlogo, saj je bil to povod za ustrezno akcijo. Humanitarne intervencije so unilateralno izpeljale ZDA skupaj z oboroženimi silami zveze NATO. Da je bila intervencija vse prej kot humanitarna, je kazala tudi bilanca po koncu bombardiranja.

Bombardiranje Srbije je bil precedens v humanitarni intervenciji, saj je bil nelegalna unilateralna akcija hegemonu, ki ni čakal na odobritev intervencije s strani Varnostnega sveta ZN. Kršenje človekovih pravic je bilo v tem primeru edini razlog, zakaj so lahko, kljub neavtorizaciji Varnostnega sveta ZN in nestrinjanju večih držav, ZDA izpeljale unilateralno akcijo. Pomembnost »humanitarne« zasedbe kosovskega ozemlja se kaže še toliko bolj v manipuliranju medijev in javnosti – s tako imenovanim masakrom v Račku

je Ameriki uspelo javnost prepričati, da gre za začetek genocida. To je v javnosti sprožilo močan občutek družbene odgovornosti, saj je bil spomin na genocid v Ruandi leta 1994 še vedno živ. Ustvarjena javna podoba Slobodana Miloševića kot naslednjega Hitlerja pa je intervencijo dodatno upravičila.

Devet let po intervenciji je Kosovo razglasilo neodvisnost. Pravica narodov do samoodločbe je edina pravica, ki se ne veže na posameznika, ampak na skupino ljudi – in zanimivo je, da ZDA in Združeni narodi niso poskušali najti drugačno rešitev za razplet vprašanja Kosova. Nenazadnje se je po padcu Miloševićevega režima Srbija počasi začela zavedati, da so potrebne spremembe v vodenju politike na vseh nivojih.

Vzroke za intervencijo v Srbiji in kasnejšo osamosvojitvev Kosova vsekakor lahko najdemo v njegovi geografski legi. Kosovo je od intervencije naprej pomembno izhodišče za NATO-ve vojaške operacije. Kasneje zgrajeno oporišče pa je vsekakor dokaz, da je bilo Kosovo vnaprej izbrana tarča, kjer so Američani že imeli oblikovano agendo. Osamosvojitvev Kosova praktično soupada z največjim ameriškim oporiščem v tujini in odpiranjem trga za investitorje na območju, kjer je ogromno zalog premoga in ostalih rudnin.

Odločitev za ali proti humanitarni intervenciji naj bi se pogojevala s kriteriji pravične vojne, a so dosedanje intervencije pokazale, da je edini kriterij profitabilnost, ki jo intervencija prinese interventu po sami intervenciji. Zakaj sicer ni nobenega odziva na groba kršenja človekovih pravic na območjih brez bogatih naravnih virov in geostrateško nepomembnih območjih.

Koncepti, ki smo jih uporabili v diplomski nalogi – humanitarna intervencija, človekove pravice in humanitarni imperializem – so seveda veliko bolj kompleksni, kot so tu predstavljeni. Zaradi prostorske omejitve dela, smo izpustili nekaj sicer pomembnih, a za potrebe našega dokazovanja zanemarljivih faktorjev. V diplomsem delu tako nismo omenili institucij, ki igrajo veliko vlogo pri vzpostavljanju novonastalih držav in uvajanju človekovih pravic ter demokracije, kot sta Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka, ker so mednarodnopravni subjekti in v sami humanitarni intervenciji ne igrajo pomembnejše vloge. Nadalje se nismo ukvarjali niti z nevladnimi

organizacijami, ki veliko prispevajo k razvoju človekovih pravic in njihovem spoštovanju (predvsem v tretjem svetu), a za potrditev naših raziskovalnih vprašanj niso igrale pomembnejše vloge.

Humanitarne intervencije so postavile temelj humanitarnemu imperializmu, ker močne države izkoriščajo situacije humanitarnih katastrof z namenom lastnega prosperiranja. Norman Lewis (v Douzinas 2007, 179) meni, da je »razprava o človekovih pravicah in zagovarjanju človekovega dostojanstva v resnici proces re-legitimizacije načel suverenosti in neintervencije v notranjih zadevah suverenih držav. Najmočnejše države pa so, skozi diskurz človekovih pravic, svoje lastne prioritete naredile za univerzalno skrb ostalih«.

Z besedami Costasa Douzinas (2007, 27) lahko zaključimo, da so na mednarodnem prizorišču človekove pravice neprecenljivo orožje velikih sil v ekonomskih bitkah današnjega časa.

13 LITERATURA

1. Abouharb, Rodwan M. in David Cingranelli. 2007. *Human rights and structural adjustment*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Alston, Philip in Euan MacDonald, ur. 2008. *Human rights, intervention, and the use of force*. New York: Oxford University Press.
3. Bartholomew, Amy, ur. 2006. *Empire's law: The American imperial project and the „War to remake the world“*. London: Pluto Press.
4. Baylis, John in Steve Smith, ur. 2007. *Globalizacija svetovne politike: Uvod v mednarodne odnose*. Zvezek 1. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
5. --- in Patricia Owsen, ur. 2008. *Globalizacija svetovne politike: mednarodni problemi*. Zvezek 2. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
6. Benko, Vladimir. 2000. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. 2. izdaja. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
7. Bricmont, Jean. 2006. *Humanitarian imperialism: using human rights to sell war*. New York: Monthly review press.
8. Butler, Clark. 2008. *Human rights ethics: a rational approach*. West Lafayette: Purdue university press.
9. Center for strategic study – Strategic briefing papers. *Humanitarian intervention: definition and criteria*. Dostopno prek:
http://www.cceia.org/resources/publications/dialogue/2_05/resources/655.html (17. julij 2010).

10. Chomsky, Noam. 1997. *Somrak demokracije*. Ljubljana: Studia humanitatis.
11. --- 2000. *Novi militaristički humanizam: lekcije sa Kosova*. Beograd: Izdavačka kuća Plato.
12. --- 2005a. *Prevlada ali preživetje*. Ljubljana: Sanje.
13. --- 2005b. *Profit pred ljudmi: neoliberalizem in globalna ureditev*. Ljubljana: Sanje.
14. *CIA Factbook*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/> (20. avgust 2010).
15. Chandler, David. 2006. *From Kosovo to Kabul and beyond: Human rights and international intervention*. London: Pluto Press.
16. Chossudovsky, Michel. 2008. *The Criminalization of the State: "Independent Kosovo", a Territory under US-NATO Military Rule*. Dostopno prek: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8WvRvSLNq3MJ:www.globalresearch.ca/index.php%3Fcontext%3Dva%26aid%3D7996+nato+military+base+in+kosovo&cd=1&hl=sl&ct=clnk> (24. avgust 2010).
17. De Feyter, Koen. 2005. *Human rights: social justice in the age of market*. Dhaka: University press.
18. DiPrizio, Robert C. 2002. *U.S. humanitarian interventions from Northern Iraq to Kosovo*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
19. Donnely, Jack. 2003. *Universal human rights in theory and practice*. New York: Cornell University Press.
20. Douzinas, Costas. 2007. *Human rights and the empire: the political philosophy of cosmopolitanism*. Abingdon: Routledge.
21. Dunne, Tim in Nicholas J. Wheeler, ur. 1999. *Human rights in global politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

22. Fixdal, Mona in Dan Smith. 1998. *Humanitarian intervention and just war*. V Mershon international studies review št. 42, letnik 1998, stran 283-312. Oxford: Blackwell Publishers.
23. Fukuyama, Francis. 2002. *Kraj istorije i poslednji čovek*. Podgorica: CID.
24. Galtung, Johan. 1994. *Human rights in another key*. Cambridge: Polity press.
25. Griffin, James. 2008. *On human rights*. New York: Oxford University Press Inc.
26. Holliday, Ian. 2003. Ethics of intervention: Just theory and the challenge of the 21th century. *International relations* 17: 115-133.
27. Holohan, Anne. 2005. *Networks of democracy: Lessons from Kosovo for Afganistan, Iraq, and beyond*. Stanford: Stanford University Press.
28. Holzgrefe, J. L. in Robert O. Keohane, ur. 2003. *Humanitarian intervention: ethical, legal and political dilemmas*. Cambridge: Cambridge University Press.
29. Hynes, J. Thomas. 1993. *The end of the cold war, and changing arguments about humanitarian military intervention*. Dostopno prek:
http://content.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ContentServer.asp?T=P&_P=AN&K=20751181&_EbscoContent=dGJyMNxb4kSeprc4yOvsOLCmr0ieprZSrqu4SK%2BWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGurkmuqbRIuePfgex%2BEu3q64A&D=ufh (9. junij 2010).
30. Ishay, Micheline R., ur. 2007. *The human rights reader: major political essays, speeches, and documents from ancient times to the present*. New York: Routledge.
31. Lauren, Paul Gordon. 2003. *The evolution of international human rights: visions seen*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

32. Marx, Susan in Andrew Clapham. 2005. *International human rights lexicon*. Oxford: Oxford University press.
33. McLean, Iain in Alistair McMillian, ur. 2009. *The concise Oxford dictionary of politics*. New York: Oxford University Press.
34. *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah*. 1966. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/mednarodni-pakt-o-drzavljanskih-in-politicnih-pravicah/#c68> (11. junij 2010).
35. *Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah*. 1966. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/mednarodni-pakt-o-ekonomskih-socialnih-in-kulturnih-pravicah/#c67> (11. junij 2010).
36. Morgenthau, Hans Joachim. 1995. *Politika med narodi: borba za moč in mir*. Ljubljana: DZS.
37. Mutua, Makau. 2002. *Human rights: a political and cultural critique*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
38. Perlo, Victor. 1999. On globalization. *People's Weekly World*, 10. julij.
39. *Resolucija 2131 (XX) Varnostnega sveta OZN*. 1965. Dostopno prek: <http://www.un-documents.net/a20r2131.htm> (7. junij 2010).
40. Savić, Obrad ur. 1999. *The politics of human rights*. New York: Verso.
41. Shah, Anup. 2001a. *Did NATO really act out of Humanitarian Concerns?* Dostopno prek: <http://www.globalissues.org/article/128/did-nato-really-act-out-of-humanitarian-concerns> (20. avgust 2010).

42. --- 2001b. *The Kosovo crisis: political factors*. Dostopno prek: <http://www.globalissues.org/article/133/political-factors> (24. avgust 2010).
43. *Splošna deklaracija človekovih pravic*. 1948. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/splosna-deklaracija-clovekovih-pravic/#c66> (9. junij 2010).
44. Talbot, Karen. 1999. *Backing up globalization with military might: New world order onslaught*. Dostopno prek: <http://www.globalissues.org/article/448/backing-up-globalization-with-military-might> (21. avgust 2010).
45. Temes, Peter S. 2003. *The just war: An american reflection on the morality of war in our time*. Chicago: Ivan R. Dee, Publisher.
46. Todd, Emanuel. 2006. *Po imperiju: zlom ameriškega reda*. Ljubljana: Pasadena.
47. Turk, Danilo. 1984. *Načelo neintervencije v mednarodnih odnosih in v mednarodnem pravu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.